HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

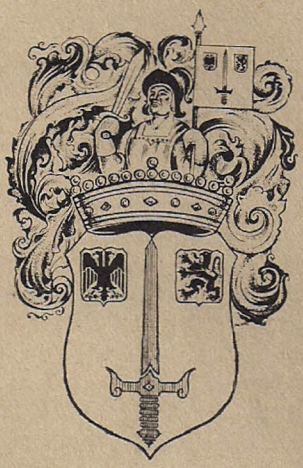

Jaargang I – 1949 Nr 4 – Juli

Onze Beschermraad

De Weledele Heer Gouverneur en de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen;
Prof. Dr. Frans de Backer, leraar aan de universiteit te Gent, werkend lid der Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde, Ukkel (uit Aalst);
Hoogeerwaarde Heer Kanunnik Albrecht de Beer, hoofdinspecteur van de bisschoppelijke colleges, Gent (uit Hofstade);
de heer volksvertegenwoordiger Albrecht van den Berghe, burgemeester van Nederboelare, voorzitter van het Christelijk Onderwijzersverbond (uit Smeerebbe-Vloerzegem);
de heer Michiel van den Bossche, Zottegem;
de heer Leopold Bosteels, nijveraar, Aalst;
Dr. Arthur Broeckaert, geneesheer, letterkundige, Geraardsbergen;
Z.E.H. Hubert Buyle, algemeen bestuurder der Zwarte Zusters, letterkundige, Aalst;
de heer Leo van Cleemput, ere-inspecteur van het Lager Onderwijs, Aalst;
Z.E.H. Jozef Crombé, pastoor, Sinaai (van Velzeke);
Hoogeerwaarde Pater Donatus, gewezen Generaal der Capucienen, Antwerpen (uit Welle);
de heer Edgard Durant, Ninove;
Hoogeerwaarde Heer Kanunnik Leonce Eeckhout, professor aan het Groot Seminarie, Gent (uit Sint-Maria-Oudenhove);
Dr. Hendrik van Gassen, atheneumleraar, Ninove;
de heer Robrecht de Graeve, inspecteur van het Lager Onderwijs, letterkundige, Gent (uit Woubrechtegem);
Dr. Frans d'Haese, ambtenaar, Geraardsbergen;
de heer volksvertegenwoordiger M. Herman, Ronse;
de heer Kamiel Huylebroeck, gemeentesekretaris, Gijzegem;
Dr. Siegfried de Laet, docent aan de universiteit te Gent;
de heer graaf Guy de Liedekerke, Petegem-Oudenaarde;
Dr. Jan Lindemans, werkend lid der Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde, voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaams Brabant, Laken-Brussel;
Ir. Paul Lindemans, inspecteur van het Landbouwonderwijs, Opwijk;
Z.E.H. Aloïs de Maeyer, godsdienstleraar aan het atheneum, toneelkundige, Aalst;
Z.E.H. Richard de Moor, principaal van het college, Ninove (uit Bavegem);
de heer Edgard van Oudenhove, notaris, Denderhoutem;
Ir. Albrecht van Pottelberghe, lid der Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, aannemer, Erembodegem;
Z.E.H. Jozef de Potter, ere-legeraalmoezenier, Gent (uit Aalst);
Z.E.H. Kanunnik Jozef Reynaert, pastoor-deken, Aalst;
Dr. Adhemar de Smet, prefekt van het atheneum, Antwerpen (uit Aalst);
Dr. Herman Uyttersprot, geaggregeerde van het Hoger Onderwijs, Aalst;
Hoogeerwaarde Heer Jozef Walters, ere-deken van Ninove, Gent.

De Ommegang van het Heilig Kruis te Ninove.

(14e-16e eeuw)

De Ninoofse stadsrekeningen vermelden voor het eerst de ommegang in 1397-98 :

> It. den 28sten dach in hoymaend waren gheconsentert by over een draghene van baillius (1) scepenen ende den notabelste vander poort dat men theileghe cruuse inde bourch rustende omme dragen ende eene processie maken zoude ende byden deken van gheroudsberghe gheliic datmen tanderen tyden by mer heinric van vlaendren dies ziele met gode leven moete gheplogen was ten costen wert mids datt de poort daer by ghepromovert ende ghebetert wezen zoude de somme van 8 L.p...

Johannes Pieters, de stadsklerk, vergeet ons te zeggen onder welke Hendrik de ommegang reeds vroeger uitging. Van 1314 tot 1337 was de zoon van Gwijde van Dampierre, Hendrik (I) van Vlaanderen, heer van Ninove en van 1337 tot 1366 diens zoon Hendrik (II). De stadsklerk bedoelt hier waarschijnlijk de laatste van de twee Hendrikken.

Deze ommegang, misschien wel de eerste te Ninove, ging nog uit in 1377; toen nam de baljuw er aan deel met 25 gezellen te paard en de oudbaljuw met 20 gezellen te voet (2). Een der oorzaken van het verdwijnen van deze ommegang ligt in de oorlogsgebeurtenissen van de jaren 1380-84, de opstand der Vlaamse steden tegen hun graaf, Lodewijk van Male. Ninove kwam zwaar gehavend uit de strijd en daar de ommegang vooral ging op stadskosten, was er geen geld meer voor over.

Daar een ommegang een godsdienstig karakter had, moesten de schepenen ook de toestemming verkrijgen van de deken van Geraardsbergen, daar Ninove toen van deze dekenij deel uitmaakte.

De ommegang viel samen met de kermis, een belangrijke bron van inkomsten voor de kleine stad. Een ommegang lokte niet alleen de bewoners uit de omliggende dorpen, maar ook bezoekers van heinde en verre. Daarom zagen de schepenen en de notabelen hierin een middel om de stadsnering te verbeteren. Dit laatste vergeet de stadsklerk niet er bij te voegen, om het royeren of schrappen van deze post door de commissarissen, die de rekeningen ieder jaar onderzochten, te voorkomen, want de stadsfinanciën verkeerden in

(1) Hoogbaljuw en poortbaljuw.

(2) A.RA. — Rolr. van Ninove (Inv. Nélis). Toen was Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, heer van Ninove. Zijn verblijf in de burcht wordt gemeld in de jaren 1370, 1373, 1374. Deze 25 paarden zijn de paarden van de burcht, t.t.z. van de Graaf.

geen schitterende toestand. Ook de parochiekerk was in de jaren 80 helemaal verwoest, de herstelling en stoffering vorderde heel langzaam.

En op de 28e dag in Hooimaand (Juli), de Zondag na Maria-Magdalena, kwam de abt van Grimbergen, zusterabdij van Ninove, naar hier om deel te nemen aan de ommegang:

> (Stadsr. 1397-98) « den 28 dach in hoymaend gheprosentert minen here den abdt van grembergen ende minen here den abt van nieneve doen zy theileghe cruuse inde bourch omme ghedragen hadden 8 kannen wijns den st(oop) 4 s... »

De relikwie berustte in de kapel van de burcht, vandaar ook de benaming: Kapel van het H. Kruis. Wanneer ze werd opgericht weten we niet. Ze wordt voor het eerst vermeld in 1223 (3), in een overeenkomst over de diensten in deze kapel, tussen de abt van St. Cornelis te Ninove en de heer van Ninove, Geraard IV. We vernemen uit deze oorkonde dat de gelovigen de kapel bezoeken en er offeranden brengen. De stadsr. gewagen er van als van een bedevaartplaats «daer prelaeten ende andere heeren van der heileghen kerken vele comen omme reverencie te doene...». Volgens een kroniekschrijver (4), vermoedelijk uit de twaalfde eeuw, onderscheidden zich de heren van Ninove Amelrik I en diens zoon Amelrik II door hun dapperheid tijdens de kruistochten. Mogelijk brachten deze een relikwie van het H. Kruis naar Ninove en werd toen de kapel van de burcht opgedragen aan het H. Kruis. Tot het begin van de 16e eeuw draagt, gewoonlijk, de abt van S. Cornelis, soms wel de pastoor, de relikwie om. Waarschijnlijk dat tijdens de oorlogen in de 15e eeuw en de verwoesting van de burcht deze relikwie verloren ging. We zien immers dat van in het begin der 16e eeuw het Heilig Sakrament in de ommegang gedragen wordt:

> (Stadsr. 1526-28) « betaelt ten ommeganghe deser stede als myn heere de prelaet theylich sacrament ommedrouch... »

Over de personages, groepen en wagens in de ommegang tijdens de 15e eeuw vernemen we niet zo heel veel bizonderheden.

In 1407-08 krijgt een klerk van het kapittel de zorg over de profeten en apostelen...

> « ...was bestaet te makene ende te leverne an her janne zaemanne al dordinance ende divise van den 12 apostelen ende 12 propheten omme tversieren vander vorsc. processien ende ter eeren van gode coste... 5 L. p. »

In 1410 spreekt men van « de paraten » van de apostelen. Het gaat hier dus niet om schilderijen met afbeeldingen van de apostelen en de profeten, maar wel om personages. De « paraten » betekent hier de klederen. De « devisen » zijn waarschijnlijk rollen of opschriften die de personages droegen, zoals dit nu nog in de processies gebruikelijk is.

---

(3) J. de Smet, T. II, a° 1223.
(4) Miraeus, Op. diplom., T. I, blz. 542.

In de ommegang reden ook wagens of « sledden », met voorstellingen uit het leven en de passie van Christus :

Het huis van Betlehem :

(Stadsr. 1446) pieter den mesmaker temmerman van 2 daghen dat hi verbrochte omme te repereerne thuus van betlem ende andere instrumente dienende tot de vorsc. prosessie...

(1469) ...ghegheven 4 gezellen van ghenouchten die achter thuys van bethlehem zongen... 12 s.

(1474) ... den scapers achter thuus van bethleem... 8 s...

Een voorstelling dus van de geboorte van Christus. Achter dit «huis» liepen zingende gezellen als herders verkleed. Er was ook een voorstelling, op een wagen, van de

Olijvenhof :

(1435-36) « ...van dat hy omme voerde thoofkin in de processie... 4 s.p. »

Een Kalvarieberg :

(1410-11) « ...zoo was ghedaen maken een instrument met vier wilkine in vorme van 1 berghe van kalvarie coste de wiele metten dyssele... 24 s. ». « om 9 elle linelakens gheorboort int vors. werc... 22 s. »

Dit « instrument » op kleine wielen is een « sledde », soort wagen laag tegen de grond, voortrollend op schijven (5). Er stond op de sledde een geraamte van hout, met linnen overtrokken. Van enige beschildering is hier geen sprake.

In 1431-32 vermelden de stadsr. de wagen met de « **Stralenkrans** » : « maecten ende ordineerden de raye van der sonnen... ». Deze krans werd gevoerd op een wagen. Er waren hennepzelen om hem stevig recht te houden. Meester Janne van Dordrecht, schilder, kreeg een vergoeding « vander vors. Rayen te verchierne ende te verlichtene... ». Deze stralenkrans was geschilderd op linnen, op houten latten genageld. De wagen ter verheerlijking van O.L.Vr. met een stralenkrans.

In 1431-32 is er ook een draak. Het vorig jaar had men er een ontleend te Geraardsbergen. Deze draak was van wijmen, met linnen overtrokken, beschilderd en met bloemen getooid. En bij de draak : S. Joris te paard, met lans en schild. Hij was omringd door huppelrossen, zijn gezellen. Het gaat hier om de legende van S. Joris, die de H. Margareta verlost uit de macht van een vreselijk monster. In 1445-46 droeg een klerk van het kapittel, Janne Alaerde, die we reeds leerden kennen als inrichter van geestelijke spelen, zelf de draak. In 1448-49 waren er twee draken : « den draeck... », « van eenen cleenen drake... »

---

(5) Vgl. : Stadsr. 1574-76 «betaelt Nicolaes van cortenbosch over hauten schijven zoo wielen daerop de sledden loopen...»

Er zijn in de 15e eeuw reeds duivels in de ommegang. Ze verschijnen voor het eerst te Ninove in 1475 (Stadsr.) :

> « twee dievels die vele feesten maecten in den ommeganc elken... 2 s.p... »

Deze twee gezellen « maakten vele feesten », t.t.z. dat ze de toeschouwers niet afschrikten, maar hun vrolijkheid opwekten door hun fratsen. Vergeten we niet dat de duivels in de geestelijke spelen dikwijls een komische rol vervullen. In 1498 waren er reeds vijf duivels... Niet alleen duivels, maar ook « zotten » of narren, moppentappers. In 1432 : « Hannotin den zot ende eenen anderen elc met eenre floyte (6)... 6 s.p. »

In 1437-38 « tween zotten van breusel ». Daar er ook al « joden » in de ommegang liepen mag aangenomen worden dat toen reeds — in de 15e eeuw — groepen de passie voorstelden. Hierover krijgen we uitvoeriger inlichtingen in de 16e eeuw. Deze « joden » droegen maskers :

> (1474 stadsr.) « den scilder van den joden haer ansichten te makene... »; messen en hoofddeksels :
> (1475) « van diverschen abyten te makene te wetene joodsche rocke joodsche hoede messe ende anders dies daer toe behoufde... 6 L.p. »

Ook de muzikanten waren van de partij. Ze daagden zo wat van overal op, uit Gent, Dendermonde, Aalst, Edingen, Lede. En natuurlijk ook van Ninove zelf. Ze kregen hun loon van de stad :

(1415, stadsr.) 2 trompenaren van ghend	3 L. 12 s.p.
2 pipers van der stede	48 s.p.
2 andere pipers van buten	48 s.p.
den wachtere van liedekercke trompetter	6 s.p.
lievin van lede miz zire tambure	4 s.p.
pipere miz eenre muselen	2 s.p.
eenen vedelare	8 s.p.
costen van trompers (etc.) snavons te harer comste in de herberghe	22 s.p.

Zo treffen we in andere rekeningen allerhande muzikanten en instrumenten aan : « met eenre harpen », « dobbel fluten », « eenen lutenere », « met eenre gutteerne »...

Alvorens de burcht te verlaten hield een monnik een preek :

> (1411-12) « onser vrouwen broederen van mullem (7) die eene collatie dede in de bourch... 12 s.p. »

Waarschijnlijk ook tijdens de ommegang, in de rustpozen, werden door monniken stichtelijke toespraken gehouden :

> (1415) « eenen broeder religieux die de collacie dede in de processie verclaersende de miraculen van den vors. helighen cruce... 16 s.p. »

---

(6) Vgl. Ninoofs dialect.
(7) «De Broeders van O.L.Vr. ter Muilen», Karmelietenklooster te Liedekerke.

In de namiddag en steeds in verband met de ommegang ging een toneelvoorstelling door. Voor het eerst in :

> (1438 stadsr.) « ghegheven den ghesellen die tspel speelden dat nieuwelinghe ghemaect ende gheordinert es ter eeren love ende weerdicheit svors. helichs cruus... 15 s.p. »

Het spel van « den heilighen cruce » wordt bijna ieder jaar vermeld, tot in de jaren 1470. Jongere vermeldingen komen niet meer voor.

Is het spel, in 1438 « nieuwelinghe ghemaect », het werk van een Ninovieter ? Dit is mogelijk, echter ver van zeker. Men ontleende zo gemakkelijk in de middeleeuwen. Ter gelegenheid van de ommegang te Aalst in 1430 voerde men een spel op « van den helegen cruce », geschreven door Willem de Pannemaker (8). Dus acht jaar vóór de eerste vermelding te Ninove. Gebeurde hier hetzelfde als met de draak ?

De toneelspelers heten in de stadsr. in 1445-50 : « de ghesellen van der stede » of eenvoudig weg « de ghesellen ». Het spel werd opgevoerd op een « stellage », een voor de gelegenheid getimmerd verhoog van balken en planken op lege wijnvaten, midden de Grote Markt, vóór het schepenhuis (9). De toeschouwers stonden rond het toneel of keken toe van uit de ramen van de gasthoven : St. Anna, St. Joris, de Gouden Leeuw, de Vier Heemskinderen, de Sterre, de Zwaan, de Sleutel...

De ommegang sloot, natuurlijk..., met een of meer maaltijden. De baljuw had te dier gelegenheid gasten genood. Ook de abt nam deel aan een maaltijd met de schepenen en de notabelen in een of ander groot gasthof van de stad :

> (1435-36, rek. Abdij) « doen men thelich cruus omme drough in de bourch te nieneve Te joes erpolfs huus der meysenieden ghegheven... 8 d.p. »
> In 1436-37 te Jans Oliviers... In 1453 : « daer min heere te jans drivers (10) at der familie 4 gr. »

En een derde maaltijd in de halle. Te oordelen naar de spijskaart was het aantal deelnemers niet zeer beperkt te noemen. Als genoden zullen wel de schepenen, de gilden, de inrichters en tal van anderen aangezeten hebben :

> (1438 stadsr.) « eenen rende dat ghecocht was omme de maeltyd te houdene... 6 L.p.
> 5 vate biers... 4 L.p. »
> En in 1445-46 :

---

(8) Valery D'Hondt, Geschiedenis v. h. Tooneel te Aalst, blz. 170-71.

(9) Thans : Oudstrijdersplaats.

(10) Jan Driver, beenhouwer, waard in Den Hert, Beverstraat.

« van eenen rende ende van eenen scape 11 L.p.
van broede van aerweten crude ende andren
nootsakeliken dinghen 3 L. 10 s.p.
van biere... 3 L. 2 s.p.
den coc (11)... 10 s.p.
over verlies van scotelen ende potten (12)... 12 s.p.
(13) Totaal : 19 L. 4 s.p. »

De ommegang kreeg weer een geweldige knak met de opstand tegen Filips de Goede in 1450-53. De kosten die in 1445-46 : 42 L. 17 s.p. beliepen, in 48-49 : 29 L., in 50-51 : 25 L., vielen na de tragische gebeurtenissen op 7 L., om dan te schommelen tussen 10 en 12 L. tot in 1468-69. De maaltijd in de halle viel natuurlijk ook weg. De « ommeganc van den heileghen cruce » beslaat in de stadsr. nog enkele regels ... de onkosten voor de wederopbouw van schepenhuis, halle, poorten en bruggen vullen bladzijde na bladzijde. Na een korte periode van rust kwam een zeer troebele tijd in de jaren 1475-90. Van enige buitengewone onkosten horen we niets meer. Nog in 1500-01 gaf de stad slechts 10 L. 18 s. uit voor de ommegang. — Vervolgt.

NINOVE. **Hendrik van Gassen.**

Een schilderij van Kasper de Crayer in de kerk van Wieze.

Vele jaren geleden, in 1913 of in het begin van 1914, zo meen ik, had ik de gelegenheid onderstaande tekst af te schrijven uit een oud familieboek der familie Beeckman, uit Wieze, toen in het bezit van mevrouw de burggravin de Lantsheere, geboren Beeckman de Craijloo :

« **Joos Beeckman fs Jans is geweest bailliu ende meyer van Wieze, geeft de groote schilderije aen deselve kercke den 30 Sept. 1637 representeerende de Transfiguratie, geschildert door Sieur Jaspar de Craeyere ende betaeldt deselve fl. 240, ende betaeldt nog voorts voor deselve kercke aen Jaspar Vermeir, schrijnwerckere, voor houdt ende arbeid, fl. 144.** »

Wij hebben geen reden om te twijfelen aan de echtheid van die mededeling in een authentiek oud familieboek, geschreven in de 17e eeuw, vooral daar precieze datering en prijzen (ook van bijkomende schrijnwerkerij, denkelijk om de schilderij in een altaar aan te passen) worden opgegeven.

---

(11) Vgl. dagloon van een ambachtsman : 4 of 5 s.p.
(12) Gebroken potten en schotelen. Ieder genode kreeg vóór zich een bord met erwten, brood en een bierpot. En een lepel ? Ieder man droeg een mes aan de gordel om, zo nodig, zijn vlees te snijden.
(13) Ruim de helft van de totale onkosten voor de maaltijd ! Een bewijs van voorspoed. In de slechte jaren is er geen maaltijd.

De milde schenker behoorde tot een geslacht dat, minstens reeds sedert de 15e eeuw, een aanzienlijke plaats bekleedde te Wieze. Joos Beeckman werd geboren te Wieze op 16 Maart 1587, als zoon van de meier Jan Beeckman († 5-10-1602) en Elisabeth van Damme († 21-5-1621), beiden begraven in de kerk van Wieze; hij was licenciaat in de rechten en werd baljuw en meier van de heerlijkheid Wieze; hij huwde, te Aalst, in 1608, met Anna Verbrugghen, dochter van Cornelis en Geertrui Bauwens; hij overleed te Wieze, op hoge leeftijd, de 30-5-1676, en werd in de kerk bijgezet. Zijn zoon Joos, fs Joos, volgde hem op als baljuw van Wieze; een andere zoon, Jan, trouwde met Antonette van Voshole, vrouwe van Craijloo (onder Hamme) en vestigde zich te Lebbeke; verder waren er nog Adriaan, die kanunnik werd te Ieper; Karel, ook priester; Pieter, capucijn; Benedictus, advokaat in de Raad van Vlaanderen.

Men weet dat, in de jaren 1630-1650, Kasper de Crayer (1582-1669) een groot aantal schilderijen, over 't algemeen grote altaartaferelen, schilderde, niet alleen voor de abdijkerken van Affligem, Dielegem en Grimbergen, maar ook voor zeer vele parochiekerken tussen Dender en Zenne (1). Zelfs kleine boerenparochies, zoals Baardegem, Kobbegem, Mazenzele, Meldert, Steenhuffel, gunden zich toen de weelde hun kerk te versieren met een groot altaarstuk van een van de voortreffelijkste meesters uit Rubens' school. Grotere parochies bestelden er tot drie en vier, aldus bezit de St-Pauluskerk te Opwijk er vier, resp. van 1630, 1634, 1638 en 1642. Thans zijn die schilderijen van de Crayer vaak nog het voornaamste kunstvoorwerp in onze dorpskerken.

Het is dan ook geen wonder dat de kerk van Wieze op haar beurt een dergelijk kunstvoorwerp wilde bezitten. Het moet zijn dat de kerk, uit eigen middelen, haar wens niet kon vervullen; een bemiddeld parochiaan, Joos Beeckman, zorgde er dan voor.

Maar wat is er van die schilderij geworden ? Uit een onderzoek ter plaatse, door ons ondernomen omstreeks de tijd dat wij de hierboven medegedeelde tekst afschreven, bleek dat het stuk niet meer in de kerk aanwezig was. Niemand, te Wieze, had ooit iets gehoord van een schilderij van de Crayer in de kerk aldaar. Nochtans leest men, in de Geschiedenis van Wieze van de Potter en Broeckaert (Geschiedenis der Gemeenten van Oost-Vlaanderen, 49e deel, 1893), dat er, in 1774, « op het hoogaltaar een schilderij hing, voorstellende de **Gedaanteverandering van Christus,** welk tafereel nog in den tempel te zien is » (blz. 46). Het lijkt niet betwijfelbaar dat we hier met de Transfiguratie, door de Crayer geschilderd, zouden te doen hebben. Maar toen de Potter en Broeckaert dit noteerden, was alle herinnering aan Joos Beeckman en Kasper de Crayer verzwonden. Wellicht is dit te verklaren uit het feit dat het kerkelijk archief van Wieze geen spoor van de milde gift, door een vooraanstaand parochiaan gedaan, bewaard heeft : de kerkrekeningen moesten het niet vermelden.

In 1893 hing de schilderij dus, naar het zeggen van de Potter en

---

(1) Louis Lindemans, Gaspar de Crayer en zijn schilderijen in onze West-Brabantse kerken, Eigen Schoon, II (1912), 97-100, 129-134, 169-170, III (1913), 1-5, 65-75.

Broeckaert, nog in de kerk van Wieze, maar denkelijk niet meer op het hoogaltaar. Ze kan van daar verplaatst geworden zijn in 1776, toen een nieuw hoogaltaar, werk van de Aalsterse schrijnwerker J.B. Kieckens, opgesteld werd (de Potter en Broeckaert, blz. 39), of, meer waarschijnlijk, in 1872, toen grote herstellingswerken aan de kerk uitgevoerd werden, waarbij het koorvenster boven het hoogaltaar weder geopend werd en aldaar een gekleurd raam, geschonken door pastoor J.B. de Vreese, geplaatst werd (de Potter en Broeckaert, blz. 38). Welnu dit raam verbeeldt de Transfiguratie en het ligt voor de hand dat het onderwerp ingegeven werd door de schilderij van de Crayer, die eeuwen lang op die plaats gehangen had. Een afbeelding van de Transfiguratie past voor het hoogaltaar van een kerk, die als patroon St. Salvator, de goddelijke Zaligmaker, heeft.

De schilderij van de Crayer moet dan in 1893 uit de kerk verdwenen zijn. Men wist ons te vertellen ter plaatse (vóór 1914) dat, enige jaren te voren, een (Gents ?) kerkschilder, die zeker schilderwerk in de kerk uitvoerde, op de zolder van het gebouw toevallig een opgevouwen, in zeer slechte toestand verkerende schilderij vond en de toelating verkreeg, van het kerkbestuur, ze mede te nemen. Of dit met de waarheid strookt kunnen we natuurlijk niet bevestigen. Het is mogelijk dat dit de Transfiguratie van de Crayer was, maar de man zal niet vermoed hebben dat hij een de Crayer meekreeg, al kan hij wel gezien hebben dat, hoe gehavend ook, het stuk het meenemen waard was. Alhoewel die feiten al een halve eeuw voorbij zijn, kan het spoor weer opgenomen worden in de kerkrekeningen van die tijd. Werd er schilderwerk verricht, om het jaar 1900, in de kerk van Wieze en door wie ? Al zullen de rechten van de kerk van Wieze op het dwaas weggegeven doek wel verbeurd zijn, toch ware het interessant te vernemen of het nog bestaat, wellicht gerestaureerd werd en ergens als anoniem werk uit de school van Rubens te prijken hangt.

LAKEN. **Jan Lindemans.**

Uit de geschiedenis van Steenhuize.

In het archief van de abdij Affligem, te Hekelgem, bewaart men een « **Recueil van een deel der principaelste papieren regarderende de prochie, prinsdomme, ende vrijheijt van Steenhuijse** ». Deze bundel (afmetingen 45 × 20 cm) bevat volgens de Index 75 stukken, genummerd f° 1... 75, meestal kopijen en « extraits ». Er zijn ook enkele originele stukken : een renteboek, enkele brieven en een paar charters (perkament). Deze 75 stukken omspannen een tijdperk dat zich uitstrekt van het jaar 1400 tot Augustus 1791. De kopijen zijn authentiek, d.w.z. opgemaakt door een notaris. Men heeft hier een reeks stukken die door de heren van Steenhuize werden verzameld met het

doel de « vrijdommen ende privilegien » van het Prinsdom van Steenhuize in het daglicht te stellen, te bewijzen en te verdedigen.

Het eerste stuk, f° 1, is een « Extrait du registre aux denombremens, des Pairies du pays et Comté d'haynaut reposans a la Chambre des Comptes du Roy a Lille, an 1502, fol. 3... Delaquelle Baronnie et Pairie de Silly [Zullik] sont tenus les signouries, fiefs et arriere fiefs qui sensuivent : Princhaulté de Steenhuze... Jehan Debrugen signeur de la Gruthuse, Prince de Steenhuse etc... ». Dan volgt de opsomming der lenen (Zie J. de Potter en J. Broeckaert, Steenhuize-Wijnhuize, p. 15, nota 2) en der achterlenen, gehouden door Rolland de Wedergraet, chevalier seigneur de Voorde; Adrien de Mastaing; Charles Vanerpe, seigneur de Merre; Gerome Bourluyt, Lieven Bourluyt, Bauduyn Bourluyt; Jehan de Waesberghe; Gerart van Eechout; Guillaume Le Comte, seigneur de Uphasselt; Pierre de Vennelaer, Jehan Vansuler etc... (Kopij uit 1754).

De twee volgende stukken herhalen gedeeltelijk wat in het vorige staat : f° 2 werd getrokken in 1770, uit het « Cartulaire des fiefs », bewaard te Bergen, en f° 3 is een kopij uit 1787 van een Extrait uit hetzelfde Cartularium, bewaard « dans les Archives de la Maison de Ligne ». Nadien volgen twee decreten : één van Keizer Karel (1532), dat de « Terre de Steenhuyse est une terre apart et par elle... non subjette au pays de Flandres », maar afhankelijk van « la Court de Silly », in Henegouwen; en één van zijn « Excellence », die « par avis des Conseils d'Etat et Privé declare que la Franche terre, Seigneurie et Principauté de Steenhuyse est du ressort immediat du grand Conseil de sa Majesté et en conséquence qu'il n'a pas été permis aux huissiers du Conseil en Flandres Antoine de Stobbeleere et Pierre Bauters de faire des exploits de justice dans l'étendue de la dite terre Seigneurie et Principauté (Bruxelles, le 30 mars 1743) ». De officier van Steenhuize had die twee heren eenvoudigweg in de bak gestopt, « détenus en prison ».

Behalve stuk 6, dat de Index betitelt « Originelen heerlijcken Renteboeck van Steenhuijse » (126 blz.; uit 1619), volgen een reeks dokumenten, die ongeveer dezelfde inhoud hebben. Hier volgen de folio's met datum : 7 (1638), 11 (1457), 31 (1502), 32 (1502), 33 (1682), 34 (1602), 35 (zonder datum, kopij 1687), 36 (kopij 1663), 37 (1577), 38 (1474), 40 (1556), 48 (15e eeuw), 55 (1348), 56 (1591), 57 (1598), 58 (1603), 59 (1588), 60 (1606), 61 (1642), 62 (1698), 63 (1662), 64 (1681), 65 (1686), 66 (1689), 67 (1689), 68 (1689), 69 (1689), 70 (1704), 71 (1714), 72 (1701), 73 (1758) en 75, dat in de Index als volgt wordt samengevat « Decreet van tgouvernement waarbij geordonneert is dat de vrijdommen van Steenhuijse moeten blijven in surceance voor 30 jairen ingegaen prima meye 1780, met last dat de selve terre geduerende dien tijdt egael moet contribueren inde Lasten gelijck alle andere prochien ».

* * *

Steenhuize was niet alleen een onafhankelijke heerlijkheid, maar ook een **Prinsdom.** De heer van Steenhuize was fier op zijn titel van prins. Het is dan ook begrijpelijk dat er in onze bundel een reeks

stukken zijn die voor doel hebben dit te bevestigen en te bewijzen. De laatste heer van Steenhuize, graaf d'Hane, heer van Elene en Leeuwergem, had waarschijnlijk de heerlijkheid van Steenhuize gekocht in 1784 met het doel die titel van prins te bemachtigen (Zie de Potter en Broeckaert, blz. 18), doch hij deed vergeefse pogingen, want een regeringsplakkaart van Maria-Theresia uit 1754 luidt dat wie de titel van prins verlangde een inkomen moest hebben vereist door het Decreet van 8 Mei 1664.

Toen dit laatste Decreet ging verschijnen, was Claude de Richardot, graaf van Galmaarden en baron van Lembeek, heer van Steenhuize. Hij was bekommerd om zijn titel van prins van Steenhuize, want hij bezat waarschijnlijk niet het vastgestelde inkomen. Daarom liet hij in de jaren 1662-1664 verschillende dokumenten kopiëren om zijn titel te verdedigen. In deze stukken wordt telkens uitdrukkelijk de titel van prins vermeld : 13 (1479), 14 (1479), 15 (1400-1552), 16-18 (1475), 19 (1482), 20 (1548-1556), 21 (1471), 22 (1516), 23 (1460-1605), 24 (...31), 25 (1613-1639), 26 (1625-1648), 27 (1475), 29 (1465). Aan het hoofd van die reeks staat f° 12, een « Extrait » uit Ph. de l'Espinoy, Recherches des antiquités et noblesse de Flandres, Douai, 1631, p. 86, waar gehandeld wordt over de « Prince de Steenhuyse ». Voorzien van dit bewijsmateriaal vroeg Claude de Richardot een uitspraak van de « officiers darmes de sa Majesté », die op 7 Juni 1662 een « Resolution » troffen, dat in het opschrift als volgt wordt samengevat : « Messire Claude de Richardot prince de Stienhuse, Comte de Gamarage etc..., ayant demandé lavis des soubsignés pour scavoir si la principauté de Stienhuse luy ayant été donnée par le testament de feue dame Jeanne de Richardot douairière de la Chaux, princesse de Stienhuse, sa tante paternelle, il ne luy est absolument libre d'user comme il a fait dudit titre de prince de Stienhuse sans autre formalité, et sans quil soit besoin davoir eu auparavant a cet effet l'aprobation du Roy, et si quelque constitution ou placart de sa Majesté y pouront obster ». Het antwoord was gunstig en op 14 Juli 1672 verscheen een dokument van de « Baillif, Echevins, hommes de fiefs et Greffier de la Principauté de Stienhuse » waarin ze « scavoir faisons certifions et attestons par cette que de toute notre souvenance et memoire nous avons toujours entendu dire de nos predecesseurs que la terre de Stienhuse est une ancienne Principauté... » f° 28. Ondertekend : F. Hoolman, F. vanden Berghe, A. de Clippele, J. Wagheman, P. van Cromphaut, J. van Herreweghe, P. de Decker, A. de Huckelere en A. Dewitte, griffier.

* * *

De overige stukken hebben ook betrekking op de « Vrijdommen van de Prins van Steenhuize », maar we hebben ze afzonderlijk gerangschikt om enkele punten uit de geschiedenis van Steenhuize een weinig uitvoeriger te behandelen.

1. De rechterlijke macht te Steenhuize.

De prins van Steenhuize had « toutte Justice haulte moienne et basse tenue du Signeur de Trasignies a cause de la terre de Silly »

(f° 50). Nu had de hertog van Burgondië de «bastard de Blancestrain et son compagnon Lyon de Backerghem... coulpable davoir commis et perpetré plusieurs crimes... banni de la comté de Flandres ». Die twee kerels kwamen naar Steenhuize, waar ze buiten het bereik waren van de baljuw van Vlaanderen en zijn mannen. De prins van Steenhuize, heer van Gruythuyse, gaf bevel een verbanningsdecreet uit te vaardigen tegen de twee misdadigers. Dit werd door de mannen en schepenen uitgevaardigd en « sondaechs naer Quasimodo int jaer ons 's Heer MCCCCLX... int openbar ter kerken » voorgelezen, opdat de « goeden lieden die te dien selven voorschreven Sondaghe ter kerken » kwamen het zouden weten. Doch de « bastaert » bleef « op dhende van den heerschepe tsnachts sonder weten of gheleede van den bailliu van Steenhuysen ». Zo verklaren Joos van den Cleye, Gillis Neerincq, Jacob Danneels, Gillis van den Cleye, Boudewin de Boc en Lieven Seghers in een dokument dat door elk van hen werd bezegeld op 5 September 1460. (Stuk of f° 43 in perkament, doch de zegels zijn verdwenen).

De baljuw van Vlaanderen deed echter door zijn officieren de twee misdadigers gevangen nemen op het gebied van Steenhuize, wat een inbreuk was op de heerlijke rechten van de prins. Deze protesteerde en vroeg de uitlevering van de gevangenen om ze zelf te oordelen. Hij won het pleit en in een stuk van 14 October 1460 (f° 50) leest men dat de « grant conseil ordonne que le proces desdits prisoniers sera faict par commissaires » aangeduid door de hertog en de prins van Steenhuize, opdat door hem zou recht geschieden. Het waren Messire Michiel de Changey en Jehan Jouare die werden aangeduid om de prins van Steenhuize in dit rechtsgeding ter zijde te staan (f° 51, Brussel 22 October 1460). Over het verder verloop der zaak wordt niets meer gezegd.

De prins van Steenhuize verleende zeer gemakkelijk genade, zoals blijkt uit een stuk (f° 39) uit de 16e eeuw, dat een lijst bevat van personen, die « pardoen ende remissie » hadden bekomen. Het waren kerels die alleen of getweeën een manslag hadden begaan. In die lijst staan twee personen, over wie ons meer bekend is uit andere stukken : « Robberecht van beneden sloech dooet gillis de walsche - Lieven vander haeghen smit dooet louis buyens ».

De brief van « remissie ende perdoene » aan Robberecht van Beneden werd verleend door « Roelant van Wedergrate, Heere van Voorde etc... als vulle macht ende commissie hebbende van edelen ende moghenden Heere Joannes van Brugge, Heere van Gruythuijse, prince van Steenhuijse, etc... » op 7 Augustus 1510. Gillis de Walsche zat tegen de avond in een herberg te drinken. Hij stuurde de waardin smadelijke woorden toe en zei dat hij haar zoon zoude « t'avond op sijn bedde doot stecken ». Toen Gillis zijn mes ging trekken was Robberecht, een der aanwezigen, hem te vlug en « sloech met sijnen langhen messe so verre dat hij quam van levende lijve terdoodt ». (f° 54).

Het tweede geval staat beschreven in de brief van remissie uitgevaardigd door « René van Brugge, prince van Steenhuijse, heere

van Gruijthuyse, Baron van Hamstede, etc... » Hij meldt dat Lieven vander Haeghen « up den derthiensten dach van ougst anno vijfthien hondert viere dechoen [?] ontrent den twee hueren naer de noene hem vandt up de plaetse van Steenhuijse — hij suppliant daer commende vandt aldaer staende een keghelspel daer men met ballekens up speelde om lepels, waer hij suppliant oock ginck spelen omme te winnen van dien lepels ende want op t'selve spel twee lepels ende verloos een zestu [? een zestien en halve of een zester ?] met spelen — ende voorschreven suppliant aldus spelende soo quam daer een persoon ghenaempt luems buyens, de welcke raepte een balleken daer de voornoempde suppliant mede stont en speelde — de voorschreven suppliant dit siende seijde gaet vuyt mijne speele ende seerdt [plagen, tergen] uwe moedere — dit hoorende de voornoempde luems en wilde huyten speele niet wiechen [welcken ?] dese suppliant merckende seijde noch eens seerdt uwe moedere ghij hannen [lomperik] als ghij sijt — daerop de voorschreven luems vraeghde totten suppliant wat seghdij hannen — de voornoemde lieven antwoordende seyde zijde een heere — Ic ben een schamele dienstbode ende gaet vuyt mijne spele ghij hannen als ghij sijt... [de twist werd heftiger]... de voornoempden suppliant qualich beraen wesende vanden viant vander hellen seijde — ziet daer ende ghaf den voornoemden luems een steecke met en onghevallich mes in zijnen hals so dat de voornoemde luems vanden voorschrevene steecke ghevaren is van levenden lijfve ter doot ». Lieven vluchtte en hield zich schuil « op vrije ende ghewijde plaetsen ende ons neerstelyck bij supplicatien ghedaen te kennen geven d'leedtschap van sijnen faicte ende sijne miserye ». Omdat de « suppliant andersints es van goeden faeme naeme ende renomee noeijnt ander delict ghecommitteert hebbende » wordt hem « gratie remissie ende pardoen » verleend op « den sesthiensten dach van decembre anno XVc ende declich [?]. Zo lezen we in stuk of f° 53, dat een kopij is uit de 17e eeuw door F. de man, clerck van uphasselt ». Hij kon in het oorspronkelijke stuk sommige woorden niet goed lezen (zie : ?), zodat de datum van de manslag waarschijnlijk is 1544 en van de remissie 1547. Dit schijnt te worden bevestigd door stuk f° 52, gedagtekend 1 Juni 1547, waarin de « leenmannen van princelicheyt van Steenhuijse... Jan van Cromphaut, Pieter Holman, Jan Andries, Willem Reguwaerts ende Bartholemeus van Campen » zeggen dat ze de letteren van remissie van den impetrant Lieven vander Haeghen « geverifiert hebbene ».

Nog vier andere stukken uit de bundel Steenhuize hebben in 't bijzonder betrekking op « het vrij geleijde » van de prins : 41 (17e eeuw), 45 (1460-1700), 46 (1460-1700), 47 (18e eeuw ?). In het eerste wordt de rechtsmacht van de prins bevestigd en daarna toegelicht door een voorbeeld, « exemple : Il y avoit deux personnes nommees Gilles van Reeckbosch et Pierre de Boe prisonniers sur le mesme faict et estants examinez, confessoient tout deux ledit fait, et Pierre de Boe estoit par Justice executé de vie a mort, et Monsr le Prince de Steenhuse donnoit a Gilles van Reeckbosch son corps et remission deson mesvfé, lequel encor au Jourdhuij est en vie, et vat paruij cette grace par tout le paijs de mon tres redouté Seigneur ». De datum ontbreekt, doch het geschrift is van de 17e eeuw.

2. **Recht van « beste hoofd ».**

In Juli 1667 stierf pachter Gillis vanden Berge. De baljuw van Silly, vergezeld van zijn dienaars, kwam in de stal van zijn zoon Gillis het « vet merripeert » halen als « beste hooft » (meilleur cattel). Dit geschiedde op 25 of 26 Juli, drie of vier dagen na het overlijden. Waarschijnlijk was de prins van Steenhuize toen afwezig en handelde de baljuw in zijn naam. Mogelijk heeft deze laatste dit niet te boek gesteld, want in 1671 wilde de prins zijn recht nog doen gelden. Daarom werd aan de prins een attestatie gericht waarin zeven ingezetenen (waarschijnlijk de schepenen) van het prinsdom het afhalen van bovengenoemde merrie bevestigden. Het waren : Johannes de Wiels (?), Pieter Schauthier, Adriaan Schoutheere, Lauwerys de ghelas (?), Lieven vanden Berghe, Aendries Beke, Jan vander Haghen en Jan de Wiels (?) F° 8. — Vervolgt.

ABDIJ AFFLIGEM. **Dom Cyprianus Coppens, O.S.B.**

Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde.

Het ontleden van de charters der kartuize van St-Martens-Bos te St-Martens-Lierde (1) heeft ons, naast de essentiële dokumentatie voor de geschiedschrijving van deze belangrijke stichting, gelegenheid geboden namen en familienamen met nadere omlijsting van ambt, woonplaats en maatschappelijke stand aan te tekenen, die voor de vorsers naar familiestambomen wellicht van nut kunnen worden, ofwel om ontbrekende schakels in te lassen, ofwel om 'n bepaalde familie naar haar herkomst te localiseren.

Namen met louter feodaal verband en ook andere, schijnbaar van weinig belang, hebben we eveneens opgetekend, om de zoekers naar locale geschiedenis in hun werk een steentje bij te brengen.

Op enige uitzonderingen na, bestrijken de namen, in deze bijdrage vermeld, het gebied in Zuid-Oost-Vlaanderen dat gelegen is in de driehoek Geraardsbergen-Zottegem-Nederbrakel.

Deze alfabetische lijst zal bij gelegenheid aangevuld worden met andere van dien aard, want uit het rijke fonds charters van vermelde kartuize werd hier slechts een betrekkelijk klein aantal verwerkt.

Tussen aanhalingstekens wordt de oorspronkelijke tekst vermeld. Al de namen worden met kleine letter geschreven, dit voor de eenvormigheid, want in het ene charter staat de naam met hoofdletter en in een ander met kleine letter.

De data van de charters staan tussen haakjes.

EREMBODEGEM. **Valère Gaubiomme.**

---

(1) Gent, Rijksarchief, Fonds Kartuizers St-Martens-Bos. Charters.

ACSIELLE, (van) ..... **1330** — « **Walterus de Acsielle** », monnik der pas gestichte kartuize van Sint-Martens-Lierde. (Charter 1 Mei 1330)

AKEREN (van) ..... **1362** — « tusscher der ouden brugghe ende den cleynen brugxkine tusschen **Jans van akere** huus » (Te Geraardsbergen). (26 Oktober 1362)

ANDRIES ..... **1392** — « neven **wouter andries** lant ». (Op Smeerebbe) (12 April 1392)

1416 — « up tperrevelt neven **arend andries** stede ». (Op Sint-Martens-Lierde) (16 November 1416)

ANVAING, (van) ..... **1417** — « heer **pietren van auveyn** ». Was toen pastoor van Sint-Martens-Lierde. (Goederenlijst der kartuize circa 1417)

ASPER, (van) ..... **1441** — « her **jan van haspere** priestere ende **gillis van haspere** ». Waarschijnlijk gebroeders. Woonden te Oudenaarde in de « denistrate ». (26 November 1441).

BAERBEKE ..... **1434** — « tusschen **jan baerbeecs** huus », in de « sente katelinen straete » te Geraardsbergen. (9 April 1434)

BAERT, (de) ..... **1419** — « **maeze den baert** ». Ontvanger der kartuize van Sint-Martens-Lierde); woonde vermoedelijk te Geraardsbergen (9 Maart 1419 n.s.)

BARLIKEN, (den) ..... **1354** — « **daniele den barliken** » Vermeld in akte voor de wet van de heer van Ligny. (10 Maart 1354 n.s.)

BATEN ..... **1367** — « **jan baddun** » (verbastering van Baten ?) Schepen van Deftinge. (12 Januari 1367 n.s.)

1397 — Beatrijs, weduwe van Coel van Bullegem, verpacht haar goed ter Planken, te Overboelare, aan Rogier van Culhem, met toestemming van « joufrouwen **beatrijsen baten dochter** weduwe janne vanden elsbroucke als haer naeste oer » (Charter 5 Februari 1397 n.s., in vidimus van 23 Januari 1419 n.s.)

1426 — « **jan baten** », vermeld in akte voor de wet van Ophasselt (24 Mei 1426).

BAULBE, de le, ... **1373** — « **Janne de le Baulbe** dien men heedt de pester ». Ontving in erfelijke rente de watermolen van St-Martens-Lierde, een leen van de heer van Boelare (Charter 1373 n.s., in vidimus van 4 December 1387).

BEEVERLINK ..... **1367** — « gheleghen opt rot tusschen der vesten van der poert [van Geraardsbergen] ende der heerstraten voer... ende **ihan beeverlinx** ». (24 December 1367).

BEGHIJN ..... **1394** — « van **lysbette beghins** », te Sint-Martens-Lierde (Charter 1394, copie in Register nr 3, fol. 73)

BEKEN, (van) (vander) ... **1346** — « presentibus discretis viris... **Danieli de Beke** ». Getuige bij het testament van Bernard van Brakel. (3 Maart 1346 n.s.)

1350 — « **gillys van der Beke** ». Schepen van Jan van Gaver, heer van Parike. (28 Oktober 1350)

1415 — « **gillis van der beken** ». Schepen van de heerlijkheid ten Broeke, op St-Martens-Lierde. Ook schepen in laatst genoemde gemeente. (9 December 1415)

1420 — « **goessin vander beken** ». Prior der kartuize van St-Martens-Lierde. (17 Aug. 1420)
Geboren te Gent, doctor in beide rechten en vroeger kanunnik te Kortrijk. Stierf in de kartuize van Dijon op 24 Mei 1429.
De naam « vander beken » ging ook samen met de naam Gheylinc, b.v.b. « Jan vander Beken, gezegd Gheylinc (1362), Michael Gheylinc, gezegd van der Beke (1400). Zie Inventaire des Archives du Château d'Elsegem, T.I. nr 26, nota bl. 21.

1421 — « **gillis vander beken** ». Schepen van Daneel van den Bossche, heer van ten Riede, heerlijkheid te St-Martens- en St-Maria-Lierde. Ook schepen van ten Broeke en St-Martens-Lierde (zie hoger) (10 Oktober 1421).

1425 — « **gillis vander beke** »; dezelfde als voorgaande, schepen van St-Martens-Lierde. (25 Oktober 1425)

1424 — « **jan vander beken** ». Schepen van St-Jans-Hemelveerdegem (14 Februari 1424 n.s.)

BELLAERT ..... 1420 — « buten der overpoorten [van Geraardsbergen] **adriaen bellaert** » (17 Aug. 1420). Werd ook nog in 1441 n.s. (9 April) vermeld.

BERCHEM, (van) ..... 1418 — « **mattheus van berchem** » Schepen van Geraardsbergen (11 Maart 1418 n.s.)

BERGHE, (van den) ..... 1318 — « **wouten vanden berghe** », meier van St-Maria-Oudenhove. (Charter, Zondag vóór St Michiel 1318, in vidimus van 24 Maart 1403 n.s.)

1347 — « Ic, **Godewert van den Berghe,** bailliu van Ronse ende Nederbracle van mire vrauwen weghe der grafenede van Singni » (Charter 8 April 1347, in vidimus van Joris van der Boede, zonder datum).

1356 — « her **Lievine van den berghe,** capelaen te Nederboelaer ». Een der testamentuitvoerders van Bernard van Brakel (7 Mei 1346, copie 3 Augustus 1361).

1414 — « **jan van den berghe** », erfachtig leenman van den hove en heer van Zottegem. (28 September 1414)

1410 — « joncfrouwe **kateline vanden berghe** de wedewe joos sbusers... » Vermoedelijk van Geraardsbergen. (31 Oktober 1410)

1420 — « **bertelmeus vanden berghe** huus... neven doverpoorte » (te Geraardsbergen) (17 Augustus 1420)

jan van den berghe», schepen van Op-
1426 — «hasselt. (24 Mei 1426)
1434 — «**ectorre van den berghe**», Schepen van Geraardsbergen (9 April 1434). Hij was ook nog schepen dezer stad in 1441 (9 April 1441).

BERGKOUTEREN (vander) 1397 — «int eechout (te Overboelare) tusschen ... ende **gheeraert vander berchcouteren** erve» (5 Februari 1397 n.s., in vidimus van 23 Januari 1419 n.s.)

BERVELE (vanden) ..... 1420 — «inden ham (te Geraardsbergen) ..... ende **wouters vanden bervele** erve...» (17 Augustus 1420)

BETTE ..... 1328 — «**thomas bette**», eigenaar van de watermolen te St-Martens-Lierde. (18 September 1328)
1373 — «**her thomaes betthe**» priester, eigenaar van bovenvermelde watermolen, leen van de heer van Boelare. (vidimus 4 Dec. 1387)

BETTESONE ..... 1421 — «**clays bettensoene** ende kateline siin wijf...» (14 Nov. 1421)
1425 — «**clays betten soene**», meier van Sint-Martens-Lierde (25 Oct. 1425)

BIEST, (van der) ..... 1274 — «**Jehan de le Biest**», «**Gherart de le Biest**» Schepenen van de heerlijkheid van Morenbroek (gelegen deels te St-Jans-Hemelveerdegem en deels te Ophasselt) (Dec. 1274, in vidimus van 24 Dec. 1447)
1335 — «**Gheerard van der Biest**», schepen van voornoemd Morenbroek (21 Dec. 1335, in vidimus van 24 Dec. 1447)
1354 — «**ihan vander biest**», schepen van vermeld Morenbroek (23 April 1354)
1365 — «**jan vander biest**», schepen «van hasselt [Ophasselt] binnen vriheden...» (25 Januari 1365)
1365 — «**jan van der biest**», schepen van de heer van Zottegem in de «prochie van hasselt» (19 Nov. 1365)
1403 — «**pieter van biest**», schepen van Vloerzegem. (25 Oktober 1403)

BILLORIL ..... 1392 — «**jan billoril**», vermoedelijk van Nederboelare. (5 Maart 1392 n.s.)

BISSCHOP, (de) ..... 1387 — «**jan de bisscop**», meier van Deftinge. (15 Maart 1387 n.s.) Was er ook nog meier in 1388 (31 Dec. 1388), in 1406 (15 Mei 1406) en 1422 (3 Mei 1422)

BLEEKER, (de) ..... 1344 — «**coolin de bleekere**», schepen van St-Martens-Lierde (11 Maart 1344 n.s., in vidimus van 16 Februari 1408 n.s.)
1372 — «dat wilen was **coolins sblekers**...» (8 April 1372)
15e eeuw — «**colys den blekere**», (op rug van het charter van 8 April 1373)

BLOMMAERT ..... 1447 — «Ego, **Andreas Bloemaert**, clericus cameracensis dyocesis... notarius...» (vidimus 30 September 1447)

BOCK, (de) ..... 1441 — «erve **stevin box** oeren» te Geraardsbergen. (9 April 1441 n.s.)

BODE (de) ..... **1367** — « **Raes boden** », grondeigenaar op « de wustine » te Overboelare (26 Oktober 1367)

1420 — « dat (huus) die **Raes boden** ende lysbetten rogiers zyns... wyfs was ». In de « gheetstrate » te Geraardsbergen (17 Aug. 1420)

BOE (de) ..... **1403** — « **pieter de boe** », schepen van Steenhuize. (25 Oktober 1403)

BOEDE (vander) ..... **1347** — « Ic. **joris van der boede,** Raet ende secretaris myns gheduchte heeren ende princen Philips, hertoghe van Bourgoignen... ». Werd broeder in de kartuize van St-Martens-Lierde (Charter 1347 in vidimus zonder datum)

BOXSTAELE, (van) ..... **1403** — « **jan van boxdale** », schepen van Vloerzegem. (25 Oktober 1403)

BOELAAR (van) ..... **1426** — « ...ende **jacop van buelaer** als voght van joryse van coudenberghe ». Vermeld in akte voor de wet van Ophasselt. (24 Mei 1426)

BOLLEZELE, (?) (van) ... **1330** — « frater **Johannes de Bolliuziel** », Eerste prior der kartuize van St-Martens-Lierde (1 Mei 1330)

BORCH, (van der) ..... **1421** — « up den cortenbosch... nevens... **jans erve van der borch** » (te St-Martens-Lierde) (14 Nov. 1421)

BORRE, (van den) ..... **1364** — « **janne van den borre** den wevere » had renteeigendom « buten der oude poerten » te Geraardsbergen (20 April 1364)

1367 — « gheleghen opt rot tusschen der vesten van der poert [van Geraardsbergen] ende der heerstraten voer **marx vanden borrekine** » (24 Dec. 1367)

1369 — « Acta fuerunt in Geraldimonte in domo habitationis **Egidii de Fonte,** procuratoris cameracensis foranei ». (Misschien kan hier ook wel de Fonte vertaald worden door « van de Fonteyne ») (27 Nov. 1369)

BOSSCHAERT ..... **1376** — « **clays bosschart** », van Deftinge. (26 Februari 1376 n.s.)

1388 — « **heinric bosscaert** », schepen van Deftinge (31 Dec. 1388)

BOSSCHE (van den) ..... **1369** — « **Egidius de Bosco,** alias Millis « van St-Martens-Lierde (27 Nov. 1369)
Op de rug van het zelfde charter, in schrift van de 14e eeuw : « ab **Egidio dicto van den Bossche,** alias millis ».

1403 — « opt bosschelken coutere tusschen **matthys erve van den bossche** » (te Steenhuize)

1416 — « tenues de **daniel du bois** », heer van ten Riede (17 Maart 1416, in charter van de hertog van Burgondië, 20 Nov. 1474)

1416 — « **daneele van den bossche** », heer van ten Riede. (16 Nov. 1416)

1419 — « **Danneel van den bossche** » ... « hoer van Janne vanden elsbroucke mer zeghers zone was rudder up tgoet ter planken... inde prochie van Overboelaer » (7 Januari 1419 n.s.)

1441 — « **janne van den bossche** alse kercmeestere vander kercken van audenaerde » (26 Nov. 1441)

BOSTEELS ..... 1354 — « gheleghen es inde panistrate (te Geraardsbergen) tusschen **gillis butstheels** huus ende erve » (20 Aug. 1354)

BOUCHOUTE, (van) ..... 1335 — « broeder **Janne van Bochoute** », prior der kartuize van St-Martens-Lierde. (21 Dec. 1335, in vidimus van 24 Dec. 1447)

1408 — « **gillis vanden bouchoute** », schepen van St-Martens-Lierde (16 Februari 1408 n.s.)

BRAKEL, (van) ..... 1346 — « Ego, **Bernardus,** filius quondam **Rogeri** de **Brakle** clericus Cameracensis diocesis » ... « pro anniversario meo et Jakemine uxore me ». Had zijn kasteel te Opbrakel. (3 Maart 1346 n.s. Testament)

1346 — « **Oliverum,** dominum **de Brakle,** domicellam **Katerinam,** ejus uxorem, domicellam **Elisabeth** filiam eorumdem. » De testamentuitvoerders van voornoemde Bernard van Brakel (voorgaand charter)

1346 — « do et lego **Danieli,** filio **Warneri,** quondam fratris mei » (van Bernard van Brakel) (voorgaand charter)

1346 — « ... **Margarete,** sorori mee (van Bernard van Brakel) **Elisabeth,** sorori mee, et **Catarine,** sorori mee (voorgaand charter)

1347 — « ende wij **Bernaerd van Bracle**... mannen onser vrauwen der graefenede van Singni ». Een der zeven leenmannen « vanden heerscepe van Nederbrakele » (8 April 1347, in vidimus van joris van der Boede, zonder datum)

1356 — « **Olivier,** rudder, heere van Bracle... Kateline, vrouwe van Bracle... vrouwe ver **Lysbet** » (hun dochter). Vermeld in het testament van Bernard van Brakel. (7 Mei 1356, kopij 3 Aug. 1361)

1356 — « ic, **Bernaert van Brakele,** Rogiers sone wilen was van Brakele, sciltcnape, int' bisscopdoem van Camerike » (zijn testament; 7 Mei 1356, kopij 3 Aug. 1361)

1361 — « dat ic, Katheline van Dorne, myns heren **Oliviers** van Bracle, heren van Upbracle, ghesellinne ende wettelic wijf...» (6 Dec. 1361)

1362 — « **jan van brakele** » heeft renteneigendom te Geraardsbergen, « buten der oude poerten » (20 April 1364)

BRAKELEER, (de) ..... 1365 — « **janne den brakeleere** » had renteneigendommen te Geraardsbergen, « buten der overpoerten » (2 Dec. 1365)

BRANTEGHEM, (van) ..... 1434 — « meester **adriaen van branteghem** priestere ». Had een huis te Geraardsbergen in « sente katelyne strate » (9 April 1434)

BRAYE, (de) ..... 1351 — « **ihan de braye** » vermoedelijk van Geraardsbergen (7 Nov. 1351)

BRECHTS ..... **1431** — « **oliviere brechts janne brechts,** ghebroeders ende **clause brechts** zuene oliviers vorseit » Hadden grondeigendommen op de « rousselcoutere » te St-Martens- en St-Maria-Lierde) (17 Januari 1431)

1442 — « **gheeraert brechts,** gheseit de voldere » was sterfelijk laat van het kartuizersgoed op St-Maria-Oudenhove) (Hooimaand 1442)

BRECPOT ..... **1354** — « **ihan brecpot** », schepen van Morenbroek (23 April 1354)

BROUWER, (de) ..... **1335** — « **Claus de Briedere** », schepen van Morenbroek (21 Dec. 1335, in vidimus van 24 Dec. 1447)

1414 — « **pieter de brouwere** », erfachtig leenman van den Hove en heer van Zottegem. (28 Sept. 1414)

BRUYNE, (de) ..... **1356** — « ... t'Oudenarde... ten beveilne van minen here, der cancellier bi **Janne den Brunen** » (Testament van Bernard van Brakel) (7 Mei 1356, kopij 3 Aug. 1361)

1417 — « in dorenveldekin (St-Martens-Lierde) ...ieghen **gillis de brune** (goederenlijst der kartuize van St-Martens-Lierde van circa 1417)

1430 — « **gillise den brune** ende maergriete van quaetbeke zinen wettelike wive... » Had grondeigendommen op de « rousselcoutere » te St-Martens- en St-Maria-Lierde) (12 Dec. 1430). — Vervolgt.

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

De Costumen van Ronse (1552)

WOORD VOORAF.

In het kader zijner centraliserende politiek in de Nederlanden of in de XVII Provincies, heeft keizer Karel V een hele reeks gewoonterechten doen codificeren. Dit werd gewoonlijk als volgt opgevat. De bepalingen van het gewoonterecht werden door het stedelijk magistraat opgeschreven. Dit stuk werd aan de Raad (hoogste rechtbank per provincie), hier de Raad van Vlaanderen, overgemaakt. Daar werd het tegenstrijdige geschrapt, werden bepalingen in een betere vorm gegoten en ten slotte geordend. Dit geheel belandde dan bij de Geheime Raad (één der drie collaterale Raden : bevoegdheid justitie) om een laatste grondig onderzoek te ondergaan. Op voorstel ten slotte van de goevernante werd de codex plechtig door de keizer afgekondigd. Dit geschiedde voor Ronse, te Brussel, op 22 December 1552.

In het stadsarchief bevinden zich enkele gelijktijdige, of ietwat latere copijen van de gecodificeerde « costuime » (reg. 3). Het is door collatie van deze, dat wij bijgaande uitgave hebben voorbereid. Een eerste uitgave verscheen te Gent in 1674.

Het is hier wellicht passend te herinneren aan het rechtsstatuut der stad Ronse gedurende het Oude Regime. Naast de heerlijkheid Ronse, die in de XVIe eeuw toebehoorde aan de familie de Granvelle, bestond de Vrijheid (huidig centrum der stad), die afhing van het kapittel van St. Hermes.

RONSE. **Jan van Es.**

PROŒMIUM.

KAREL, by der gratien Godts Roomsch Keyser altyt vermeerder 'S rijcx, Coninck van Germanien, van Castille, van Leon, van Grenade, van Arragon, van Navarren, van Napels, van Secilien, van Maillorke, van Sardinien, van de Eylanden van Indien, ende vaste landen vander Zee Occeane, Artshertoge van Oostenrijck, Hertoge van Bourgundien, van Lotherijck, van Brabant, van Limborgh, van Luxemborgh, ende van Gelder, Grave van Habsborgh, van Vlaenderen, van Artois, van Bourgundien, van Thirol, Pals-Grave, en van Henegauw, van Hollant, van Zeelant, van Ferette, Hanguenault, van Namen, ende van Zutphen, Prince van Swave, Marckgrave des Heylighs Rijckx, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, vande Stadt, steden ende Landen van Vtrecht, Over-Yssel en Groeningen, Dominateur in Asie, en Affricke. Alle de gene die desen presenten onsen brief sullen sien Saluyt, Alsoo wy sekeren tijt geleden om orden ende regel te stellen op de Costumen van onsen lande van herwaerts over, ende willende voorsien tegens de groote costen de welcke dagelicx geschieden om de selve te verifieren ende te betoogen de welcke tot meerder stonden bevonden waren d'een den anderen te contrarieren, onredelick ende sonder eenich fondament van rechten, hadden gelast allen onsen Vassalen, Steden ende Wetten ons in geschrifte over te bringen haer-lieder usantien ende Costumen om de selve gesien en geuseert te worden ende voort gedecreteert, soo verre die bevonden zouden worden deuchdelick te wesen ende sulcx dat sy voor Costume behoorden onderhouden te sijne, welcke by diversche Vassalen en Wetten gedaen is geweest ende onder ander bij de Vrauwe Granvelles Vrauwe van Ronsse, ende die van haere wet aldaer, de welcke mitsgaders den Proost van Collegiale Kercke van S. Hermes te Ronsse ter caufevan sijnder heerlicheyt vander vrije te Ronsse, ende die vander Wet vander selver vrije by sekere heure requeste ons gepresenteert, hun-lieden sonderlingen beclaegende waren van seker Costume, de welcke inde twee heerlicheden onderhouden hadde geweest, van dat in materie van successie representatie gheen plaetse en hadde, wan-of dagelicx vele inconvenienten ghebeurden, ons daerom biddende t'selve te willen remedieren en de voorts aen representatie Stede grijpen zoude, doen te weten, dat op de selve requeste gehadt t'advys van onsen lieven ende getrauwen den president ende lieden van onse Camere vanden Raede in Vlaenderen ende het cohier vander selver Costume, ende usantie gesien ende gevisiteert in onsen Raede ende daer-naer in onsen Secreten Raede by advijse ende deliberatie van onse seer lieve en beminde suster de Coninginne Douagiere van Hongarije, ende Boheme voor ons Regente, ende Gouvernante in onsen Landen van herwaerts over, ende van dien voorschreven Secreten ende grooten Raede, wy hebben uyt onse gerechte wetentheyt authoriteyt en volle macht gedeclareert, geordonneert, gestatueert ende gedecreteert, declareren ordonneren statueren, ende decreteren, by dese onse brieven, dat van nu voorts-an men zal inde voorseyde twee Heerlicheden van Ronsse ende vande vrye mitsgaders oock inde dorpen ende plaetsen commende an hun-lieden ten hoofde onderhouden voor costume t'gene dies hier naer volght. — Vervolgt.

De persoonsnaam « de Pauw »

(*) Bij de geleerde klerken gold de pauw daarenboven nog wegens zijn symbolische betekenis. De dieren nemen in de middeleeuwen deel aan het menselijk wel en wee : leeuw en ever, wolf en sperwer, haas, lam en hond, ezel, eekhoorntje, duif, adelaar en pauw worden vaak afspiegeling van menselijke driften en eigenschappen (39). Dit komt vooral tot uiting in de dierensymboliek, in de liturgie, in de dierfabel, in de hoofse epiek, in de naamgeving. Wijzen we er terloops op dat Walther von der Vogelweide (40) de gang van de pauw als beeld der deemoedigheid en bescheidenheid stelt tegenover het hovaardige pronken van de kraanvogel.

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat de boekillustrators de pauw bij de versiering hunner initialen gebruiken (41). Buiten de hoger vermelde iconographie bij Schultz, citeren we nog een plaat uit de 12e eeuw in het Hortus deliciarum van Herrad von Landsberg (42), waar de pauw wordt afgebeeld met andere fabeldieren, op de eerste scheppingsdag : olifanten, leeuwen, struisvogel en schildpad. In het reeds vermelde Heidelbergse Liederhandschrift worden twee pauwvogels afgebeeld, zittende in de bomen, terwijl een ridder van een vrouw de helm in ontvangst neemt (43).

Een vogel, sieraad van het hof van koning of keizer, hertog of graaf, bovendien zo opvallend door zijn prachtige kleuren en heerlijke staartveren, is er iets dat meer op de volksverbeelding kan inwerken ? Is het nodig dat hij een huisvogel wordt om het gebruik van zijn naam door het naamgevende volk te rechtvaardigen ? « Faire le paon » (44) was een populaire uitdrukking geworden. Chaucer vergelijkt dan ook meer dan eens zijn helden met de trotse pronkvogel (45). Voor de tweede helft van de 13e eeuw kan men uit

---

(*) Zie het begin dezer bijdrage op blzn. 54-60, in nr. 2.

(39) Dr. H. Naumann : Deutsche Kultur im Zeitalter des Rittertums. Potsdam, 1938, in : Handbuch der Kulturgeschichte, herausg. von Dr. Heinz Kindermann, pag. 186.

(40) Uitgave Lachmann-Kraus (19/32).

(41) cfr. Dr. Paul Kletler : Deutsche Kultur zwischen Völkerwanderung und Kreuzzügen (in : Handbuch der Kulturgeschichte, herausg. von Dr. Heinz Kindermann), Potsdam 1934; plaat nr. 63 (eerste helft der 10e e.) in een hs. der St. Gallener Stiftsbibliothek, Cod. 367.

(42) H. Naumann : o.c., pag. 37.

(43) ibid. : pag. 69.

(44) Bretiaus s'est vantes k'a Diu s'en ira;
Plus que tout li autre l'esbaniera
Il fist le paon, se braie avala,
Celui de Beugin trestout porkia.
(Chanson sur la prise de Namur, apud Bartsch : Lang. et litt. fr., 522,27)
— Men vergelijke het moderne «se pavaner».

(45) W.W. Skeat : op. cit., pag. 468 en 209.
As eny pecok he was proud and gay (Reeve's tale, v. 6) (anno 1386) en : And yet as proud a pekok can he pulle (Troylus I, v. 210) (anno 1374).

de diplomatische bronnen opmaken dat de pauw tot gemeengoed des volks is geworden (46). Men vindt zijn naam als huis- en plaatsnaam, als hofnaam, als anthroponiem in deze eeuw. Reeds vóór 1300 bestond te Parijs het gilde der « paonniers » of pauwhoedenmakers (47). Ook voor Engeland vermelden de middeleeuwse bronnen het gilde der « peacock-hatters » (48). Te Brugge wordt de pauw in de eerste helft der 14e eeuw op de hoendermarkt verkocht, samen met mussen, mezen, duiven en ganzen (49).

« Grielekin/nem ghelt/.....
» Ganc in de hoenremaerct/
» Zo coopt ij · hoenren/
» J · poelge ende ij · kiekene
» Maer ne gheenen capoen
» Nogheenen hane ne brinc/
» No pluvieren/
» No snippen no nachtegalen/
» Musschen no meesen/
» Ganzen no aenden/
» Duven no duvejonghen
» No tortelduven/
» Velthoendren no pertrisen/
» Leewerken/pauwen no heeghers/
» Odevaers no swanen/...
... ...
» Want ic ben siec
» Sulc vleesch soude mi deren :
» In souts niet moghen verduwen.
» Ende ne coop hase no conin. »

In het begin der 14e eeuw werd het wederrechtelijk doden van pauwen te Doornik met een bedevaart naar Rome bestraft (50). De eigenaar van de beide gedode pauwen, Pierron de Waudripont, die meer pauwvogels bezat, behoorde waarschijnlijk niet tot de adel.

---

(46) L. beweert in zijn artikel dat de pauw geen bekende was in de volksliteratuur. We geven toe, niet zo bekend als de leeuw en de beer, de wolf en de vos van de dierfabel, maar toch bekend in de hoofse wereld en juist daarom van belang bij de naamgevende gemeente.

(47) cfr. G.B. Depping : Livre des métiers. Règlements sur les arts et métiers de Paris, rédigés au XIIIe siècle. Paris, 1837, pag. 253 (aangehaald naar E. Littré : Dict. de la langue française. Paris 1875, T. 3, pag. 925, 3e col.) — Vgl. verder Buchon, Livre de la Taille de Paris : Geneviève la paonnière (anno 1313).

(48) Murray, A new Engl. Dictionary on historical principles, vol. VII, Oxford, 1909, pag. 585 : «in the Middle Ages, a plumist or milliner».

(49) Michelant (H.) : Le livre des mestiers; dialogues français-flamands, composés au XIVe siècle par un maître d'école de la ville de Bruges. Paris 1875.

(50) Jtem Mehaus doit aler a Ruem pour çou qu'elle tua ·//· des pauons Pieron de Waudripont (10 juin 1326, Registe de la loy, 1326-1331, Criet a ·XL·s·, A. Tournai) — Aangehaald naar Godefroy : Dict. de l'anc. langue fr. T. X, pag. 266, 3e col.

Volgens Thevenin, (51) zouden in de middeleeuwen nabij Lisieux in Normandië, de pauwen in kudden gekweekt zijn geworden, om ze te verkopen aan poeljeniers, die ze dan naar de steden brachten, waar ze voor de bruiloftsdis zeer gezocht waren. Thevenin vermeldt eveneens dat de pauw wegens zijn snerpend geschreeuw, ook des nachts, als waker werd gebruikt (52). Volgens Jacob van Maerlant is hij zelfs een nuttig weerprofeet (53).

Uit deze enkele citaten blijkt dat, bij het begin der 14e eeuw, de pauw met kippen, eenden en ganzen wel tot het neerhof der hoeve kon behoord hebben. Dit wordt dan ook bevestigd door de hofnamen : tgoet ten pawe (anno 1292) te Klemskerke (54) en het goed ten pauwe (anno 1358) te Lochristi bij Gent (55). De oudste ons bekende huisnaam « de pauw », te Keulen, dateert van vóór 1270 (56). Het is een typisch symptoom van de verburgerlijking der samenleving en van het herfsttij van het kwijnende ridderwezen, hetgeen ook in de literatuur van deze tijd tot uiting komt.

3. De Liturgie.

Ook op het gebied der liturgie heeft de pauw een niet geringe rol gespeeld. Reeds in de eerste eeuwen van het Christendom neemt hij een vooraanstaande plaats in de dierensymboliek der katakomben in. (57) Geen wonder ook, daar reeds in het klassieke Rome zijn vlees als onbederfelijk gold, wat ook Augustinus geloofde (58). Daar

---

(51) R. Thevenin : Origines des animaux domestiques; Que sais-je ? Presses Univ. de Fr., 1947, pag. 100-101.

(52) Eelco Verwijs : Jacob van Maerlant's Naturen Bloeme. Groningen, 1878. Deel III, v. 3035 : sijn luut verjaghet, waar dat si sijn,
alle beesten van venijn,
noch hare engheen blivet lanc,
daer si horen sinen sanc.
en v. 3061 : Als hi ontwaken wort bi nachte,
roept hi lude ende onsachte;
want hi heeft vaer ende toren;
dat hi sijn scoenheit heeft verloren.

(53) Nat. Bloeme, III, 3073-74 :
als die paeu clemmet hoghe,
beteikent rein, wast te voren droghe.

(54) Duflou : Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen... Gent-Brugge 1914-1938, Deel 12, kol. 473.

(55) « tusschen der kerken van loe en(de) den goede ten pauwe » RA Gent, Fonds charters v. St. Veerle, ad annum 1358, Dec. 6.

(56) Ernst Grohne : Die Hausnamen und Hauszeichen, ihre Geschichte, Verbreitung und Einwirkung auf die Bildung der Familien- und Gassennamen. Göttingen, 1912, pag. 116.

(57) Lic. Helmut Lother : Der Pfau in der altchristlichen Kunst. Leipzig 1929 — Vgl. ook de afbeelding van een marmeren reliëf met pauwen, uit de 7e eeuw, in het Staatsmuseum te Berlijn. In Dr. Oscar Doering : Christliche Symbole. Leitfaden durch die Formen- und Ideenwelt der Sinnbilder in der christlichen Kunst. Freiburg, 1940, pag. 125.

(58) Augustinus, de Civitate Dei, 21,4 : quis enim nisi Deus creator omnium dedit carni pavonis mortui ne putresceret ? Aangehaald naar Hehn, op. cit., pag. 356 — Vergelijk bij Maerlant, Nat. Bloeme, III, v. 3043 :
Augustiin sprect openbare
dat spaeus vleesch binnen I jare
noch en stinct noch en rot.

deze vogel ieder jaar, annuis vicibus, zijn pluimen verliest, om ze in de lente terug te winnen, prachtiger dan ooit (59), moet het niet verwonderen dat hij door het Christendom als een symbool der onsterfelijkheid werd voorgesteld (60). Sint Antonius van Padua (begin 13e eeuw) zag in hem het zinnebeeld van de heropstanding (61). Wegens zijn lichamelijke gebreken gold hij ook als een afbeelding van de duivel, vooral om zijn « caput serpentinum » (62). Tegelijkertijd was hij het symbool der hovaardij (63). De pauw komt in de Physiologus niet voor. In de Griekse tekst echter van een 14e eeuws handschrift van dit beroemd produkt der hellenistische zoologie, is een paragraaf over de pauw ingelast geworden (64). Dit gebeurde ook voor de specht, de ooievaar en de griffioen. Wel typisch voor de tijd, dat de belangstelling voor het dier en zijn symbolische waarde in de liturgie, tot een interpolatie noopte ! De pauw zou, aldus de tekst, wild aan het krijsen gaan, telkens hij zijn lelijke poten in het oog krijgt (65). Dit wordt dan verklaard als een symbool van de zondigheid des mensen en een aansporing tot boetedoen. Deze lichamelijke onvolmaaktheden van onze pronkvogel gaven Freidank (rond 1220) aanleiding tot volgend vers (66) :

der phâwe diebes sliche hât, (67)
tiuwels stimme (68), und engels wât.

---

(59) Plinius : Historia naturalis, LX § 22.
Vgl. Maerlant : Nat. Bloeme III, v. 3057 :
Die paeu worpt als die loveren vallen
sijn staertvedren met allen,
ende dan laet hi hem node kinnen,
onthier ende si hem wassen beghinnen.

(60) Abbé Martigny : Dictionnaire des Antiquités chrétiennes. Paris 1865, pag. 500.

(61) ibidem.

(62) Hugo v. St. Victor, de bestiis et aliis rebus, Lib I, cap. 55 : de pavonis natura; aangehaald naar Helmut Lother, o.c. Vergelijk bij Maerlant, Nat. Bloeme, III, v. 3030 : ghehovet es hi na tserpent.

(63) Dr. Doering, op. cit., pag. 113. Vgl. Maerlant, Nat. Bloeme, III, v. 3046 :
Die paeu es een hovaerdich sot
Sietmenne om sijn scoenheit an,
hi ondoet sinen staert dan
jeghen die sonne, dat men bi dien
te bet sal sine scoenheit sien.

(64) J.B. Pitra : Spicilegium Solesmense, 1855, dl III, pag. 368 ff. Het hs. berust in de «Bibliothèque impériale» te Parijs.

(65) Vgl. Maerlant, Nat. Bloeme, III, v. 3051-52 :
maer als hi sine voete siet,
valt hi den staert ende vliet.

(66) Uitgave Grimm, pag. 142 : Bescheidenheit, 43, aangehaald naar Hehn, op. cit., pag. 356.

(67) cfr. Maerlant, Nat. Bloeme, III, vv. 3036-37 : sijn ganc (es) stille in der ghebare als die dief.

(68) ibidem v. 3035 : sijn luut es oft die duvel ware.

Ook de Marner (69) vestigt de aandacht op de eigenaardige gang van de pauw. Volgens Hehn (70) zou het aan deze diefachtige gang te wijten zijn, dat hij in de Franse Roman du Renart de naam Petitpas draagt.

In de latere middeleeuwen deelt de liturgie het leven in perioden van telkens tien jaar in (71). Iedere periode krijgt dan een dier als symbool; daarbij wordt de veertigjarige vrouw door een sleutelbos en een pauw voorgesteld.

In de « Limburgsche Sermoenen » (72) wordt de pauw en zijn nachtelijk gekrijs de christen mens ten toonbeeld gesteld, want: « alse hi te middernagte alrevast sleept ende hi dan erwect, so sall hi besien sin dogede of die op gericht sin ihegen Gode in bernenden minne. »

4. De Heraldiek.

Een vogel die voor het hoofse leven van de riddertijd van zulk uitzonderlijk belang is, zal natuurlijk ook een rol spelen in de heraldiek. Reeds zagen we hoger dat zijn kop en pluimen vaak als helmteken voorkomen. De belangrijkheid en de frequentie hiervan blijkt maar eerst ten volle, wanneer men het beroemde wapenboek van de heraut Gelre (73), (dat meer dan 1800 wapens — annis 1334-1372 — bevat, hoofdzakelijk uit de Nederlanden en Duitsland, maar ook daarbuiten), opslaat. Talloos zijn de wapenschilden, waaruit « gheit van pawenvedren eyn stanghe rüclic ghescacht » of « van pawen spieghel eyn rike(n) quast ». Koningen, bisschoppen, hertogen en ridders versierden hun blazoen met een vederbos van pauwenpluimen. Bv.

koningen : Denemarken (55 v°) — Noorwegen (66 v°) — Navarra (auaerne : 66 r°)

bisschoppen : Keulen (28 v°; 93 v°); Trier (32 r°); Utrecht (107 v°); Munster (108 v°)

hertogen : Jan I van Brabant (2 v° : vertoont een dubbel helmteken van pauwenveren; einde 13e eeuw); Willem II van Henegouwen († 1342; 15 v°); van Saksen (36 r°), Brunswijk (36 r°), Lüneburg (36 r°), Gelderland (88 v°), Berg (92 r°), Stettin (98 v°)

graven : van Hoorne (83 r°) en Schwerin (100 v°)

---

(69) Uitgave van Ph. Strauch, Q.F. XIV. Strassburg, 1876, XV, 315 :
ein wunder wont dem hove bî mit wunderlîchen siten,
mit pfâwen schriten
und mit menschen triten
kan ez lâgen, lôsen, biten.
«Der Marner» is een Zuidduits dichter, die ± 1270 werd vermoord. Vgl. ibid. pag. 182 : «Der langsam schleichende Gang des Pfauen wird oft hervorgehoben, aber mit dem Nebenbegriff des Gleissnerischen».

(70) Hehn, op. cit., pag. 356.

(71) Prof. Dr. J.J.M. Timmers : Symboliek en Iconographie der christelijke Kunst. Roermond-Maaseik, 1947, pag. 687.

(72) Uitgave J.A. Kern. Groningen, 1895, pag. 443.

(73) Brussel, Kon. Bibliotheek, Handschriftenkabinet, Catalogue des Mss. de la Bibl. royale de Belg., Tome 12 : Héraldique, Armoriaux (par Fred. Lyna). Renaix, 1936, pag. 132, Hs nr 7516 (15652-56).

heren : van Antoing (83 r°); de drossaard van Henegouwen (84 r°); Lodewijk van Harcourt (104 v°) en talrijke andere ridders en heren.

Ook een volledige pauw komt als helmteken voor bij « her presesken » (54 v°), vazal van de koning van Hongarije en een pauwekop bij « de here van waerdenborch » (89 r°), vazal van de hertog van Gelderland.

Nergens echter konden we de pauw bij de rijke afwisseling van heraldische stukken, waarmede de wapenschilden beladen zijn, aantreffen. Op de wapenzegels evenwel komt hij alweer vaker voor. Vermelden we het zegel van de presbyter van Eine bij Oudenaarde (74) (a° 1250), voorstellende : twee pauwen afgewend, omziende, de kop in een kelk gedompeld, waaruit een lelie oprijst. J. Th. de Raadt (75) vermeldt voor de 14e en 15e eeuw een vijftal zegels van schepenen en mannen van lene te Tiel (a° 1343), Brugge (a° 1440), Tuil (Gelderland) (a° 1490), Aksel (a° 1454), Lijzele (?) (15e eeuw), die allen de naam de Pau dragen en een pauw in hun schild voeren.

Ook het zegel van een schepene van St-Truiden (a° 1574) vertoont een pauw met als randschrift : S. lois de Pavone ab Helmot.

Voeg daarbij nog het zegel van Pieter de Paeu, schepene van Hulst, die eveneens een pauw in zijn wapen heeft (76) en de zegels van een hele reeks schepenen, nl. van Wondelgem (a° 1358), Eeklo (a° 1377), Veurne (a° 1390), Kortrijk (a° 1450), Aarsele (a° 1470), Aksel (a° 1471), die allen de naam « de Pauw » dragen en tevens een pronkende pauw in het schild voeren (77).

Uit deze voorbeelden blijkt niet veel goeds voor L.'s stelling als zou de fn. « de Paeu » een synoniem van de fn. de Pape zijn. Wel moet men bij de interpretatie van zogenaamde sprekende zegels voorzichtig te werk gaan, doch het zegel van de schepene van St-Truiden wijst op de opvatting als vogelnaam.

Ten slotte bewijst ook het werk van Th. de Renesse (78) dat de pauw in de heraldiek toch niet zo'n onbekende vogel was.

Ook de kultuurgeschiedenis levert dus geen argumenten voor L.'s stelling; de Romeinse villa, de Frankische koningspalts, wellicht de vroegmiddeleeuwse abdij, de ridderburcht en de hoofse « cour d'amour » zorgden voor de bekendheid en de vermaardheid van de prachtige koninklijke vogels, reeds vóór ze als siervogels op het plat-

---

(74) Oudenaarde, Archief v. h. hospitaal : dominus Sygerus frater willelmi militis d(i)c(t)i Bloch pre(s)b(ite)r p(ar)ochialis de Eyne. Een gelijkaardig zegel, zonder oprijzende lelie echter, heeft Geeraard van Wassenhoven (bij Zottegem; anno 1293). Archief Toevlucht van Maria, Gent. Fonds Bijloke, Doos G, nr 17.

(75) J. Th. de Raadt : Sceaux armoriés des Pays-Bas et des Pays avoisinants. Bruxelles, 1898-1901, Deel III, p. 106.

(76) J. Adriaanse en L.M. van Werveke : Verzameling van Akten der Schepenen van Hulst, 1226-1499 (Jaarboek 1938 van de Oudheidkundige Kring «De Vier Ambachten»), pag. 481.

(77) Napoleon de Pauw : Cartulaire historique et généalogique des Artevelde. Brussel, 1920, pag. 809.

(78) Le Comte Théodore de Renesse : Dictionnaire des Figures Héraldiques, 7 dln. Brussel, 1894-1903; Deel VII, p. 400 et seq. : Paon (400) — Tête de Paon (403) — Queue de paon (405) — Serre de Paon (407).

teland algemeen verspreid waren, terwijl ook de beeldende kunst en de literatuur hun prachtige kleuren en veren roemden en ze als zinnebeelden van allerhande begrippen gebruikten. Ware het dan zo onmogelijk dat ze reeds van in de 13e eeuw de naamgeving beïnvloedden ? Want reeds van deze eeuw af duiken pauwnamen op in verscheiden en steeds talrijker wordend gebruik. — Vervolgt.

ANTWERPEN. **J. van Cleemput en G. de Smet.**

Welke taal gebruikte vroeger het Ronsese stadsbestuur ?

Het is te begrijpen, dat in een stad als Ronse, gelegen op de taalgrens, omgeven door Waalse, zowel als door Vlaamse randgemeenten en die daarenboven intense betrekkingen onderhoudt met beide landsgedeelten, het taalprobleem wel eens tot moëilijkheden leidt. Alhoewel, ons inziens, de goede wil en de inschikkelijkheid van allen hier veel kunnen aan verhelpen en steeds tot een goede oplossing zullen leiden.

Hier wensen wij even de taaltoestanden na te gaan, zoals die zich eertijds voordeden, vooral door hun weerslag op het lokale bestuur te onderzoeken. Vanzelfsprekend vormt ons stadsarchief hier de enige betrouwbare inlichtingsbron.

Onze stad mag zich verheugen in een betrekkelijk rijk archief, dat ondergebracht is in de daartoe bestemde lokalen der Priesterstraat. Wanneer wij ons bronnenmateriaal overschouwen, dat de periode 1289 tot 1830 omvat (vermits de meeste dokumenten van na dit laatste jaar zich, om praktische redenen, nog in de burelen van het stadhuis bevinden), dan blijkt het Nederlands het meest gebruikt te zijn geweest. Twee grote uitzonderingsperioden vallen natuurlijk aan te stippen, eerst en vooral de overheersing van Lodewijk XIV (± 1670 - ± 1713) en dan tijdens de aanhechting van ons land bij Frankrijk, na de Revolutie (1794-1815). Zelfs gedurende het Hollands regime en wel tot in 1823, komen nog Franse stukken voor.

In verband met de periode van de Zonnekoning, haal ik de volgende passus aan uit de registers, bevattend de vonnissen van burgemeester en schepenen (kat. nrs 365 tot 369). Voor het jaar 1685 (nr 365, p. 50 v°) lezen we : «Hier beginnent men te procederen in het frans bij ordonnantie uijt den Souveraijnen Raede van Doornijcke in daeten 1en Maertij 1685». Het eerste Franse vonnis werd geveld op 5 Maart 1685 en het laatste op 15 Maart 1700.

Hoe is het nu gesteld, daar waar het persoonlijk initiatief zich kon en mocht laten gelden ? Wat sommige taken van de rechtspraak der schepenen betreft bv., konden de betrokken partijen zelf de taal aanduiden, waarin de bescheiden zouden worden opgesteld.

Dit is onder meer het geval voor de chirografen en de «wettelijke passeringen» of erfenissen.

De chirografen zijn dokumenten, gaande van 1289 tot 1690 en gekatalogeerd onder de nummers 132 tot 151, handelingen van privaatrechtelijke aard bevattend, die door de schepenen werden bekrachtigd en waarvan elk exemplaar een gedeelte van een gemeenschappelijke herkenningsformule draagt, om zijn authenticiteit te waarborgen. Tot het begin der 14e eeuw is het Frans overwegend, ongeveer 20 Franse bescheiden voor 1 Nederlands. In het tweede kwart derzelfde eeuw verandert deze toestand, tot het Frans nog slechts uitzonderlijk wordt gebruikt. Laat ons niet vergeten dat de XIVe eeuw juist de periode van de bewustwording der stedelijke bevolking is.

Wat de «wettelijke passeringen» betreft, waarvan de reeks gaat van 1526 tot 1796 en gekatalogeerd is onder de nummers 189 tot 341, komen de Franse akten eerder schaars voor, ongeveer 1 voor 10 Nederlandse.

Tot in de XVIe eeuw, periode waarin bij ons de eigennamen in hun vaste vorm schijnen gegoten te zijn, werden deze ook wel eens vertaald of veranderd. Zo krijgen we naast van den Boomgaerde, Du Jardin, naast De la Vallée, van den Daele en naast van den Brambossche, di Brembos, voor dezelfde periode en dezelfde persoon.

RONSE. **Jan van Es.**

Onze posterijen honderd jaar geleden.

In 1849 werden door de « perceptie » van **Gent** (postkanton Gent) de volgende gemeenten van ons « Land » bediend : Merelbeke, Schelderode en Melsen behoorden tot de 7e ronde, die van de bode of brievenbesteller (facteur rural) Van de Putte; bode Tydgat had de 8e ronde : Bottelare, Moortsele, Landskouter en Lemberge; tot de 9e ronde behoorden Melle, Gontrode en Gijzenzele : ze werden bediend door bode Cauwenberghe; Gentbrugge werd bezocht, samen met Ledeberg en Heusden, door bode Van den Neste (10e ronde).

In al deze gemeenten was er één ronde daags; de « landelyke briefbestellers » verlieten het Gentse postkantoor te 7 u. 's morgens en kwamen er terug te 6 u. 's avonds. Ze lichtten in die dorpen de bussen tweemaal, ééns op de heentocht en een tweede maal bij de thuisreis. Het vrachtrecht tussen Gent en deze gemeenten was slechts tien centiem. Voor alle gemeenten van ons « Land » mocht men te Gent brieven posten tot 9 u. 's avonds.

Te Aalst was J.H. Jadot « percepteur » en Arsène de Smet « surnumeraire »; te Geraardsbergen was F.L.J. D'Hanens percepteur, te Nederbrakel was er een « distributeur », van Heuverzwyn, te Ninove woonde percepteur P. Pecqueux in de Burgtstraet, wyk A, n° 159; te Oosterzele was Silvain Bruno Lenssens distributeur; Ronse en Zottegem hadden percepteurs : L.F. Pelegrie, (« percepteur van den brieven-post en winkelier in kruideniers-waren en stoffe-goederen », tevens nog stadssekretaris en stadsarchivaris. Van « cumuls » gesproken !) Hoogstraet 35 en Jan Isidore Minnens.

Let op de Waalse familienamen te Aalst, Ninove en Ronse.

Aalst bediende Herdersem, Moorsel, Baardegem, Meldert, Hofstade, Gijzegem, Lede, Wanzele, Smetlede, Impe, Oordegem, Bavegem, Letterhoutem, Erpe, Erondegem, Ottergem, Vlekkem, Vlierzele, Zonnegem, Nieuwerkerken, Mere, Bambrugge, Burst, Borsbeke, Kerksken, Heldergem, Aaigem, Ressegem, Haaltert, Denderhoutem, Iddergem, Erembodegem, Welle, Denderleeuw en Okegem, in het geheel 35 gemeenten !

Oudenaarde bediende in ons « Land », Leupegem, Melden, Berchem, Ruien, Etikhove, Nukerke, Zulzeke, Kwaremont, Maarke-Kerkem, Schorisse, Opbrakel, Edelare, Sint-Maria-Horebeke, Sint-Kornelis-Horebeke, Zegelsem, Elst, Michelbeke, Rozebeke, Volkegem, Mater, Sint-Blasius-Boekel, Roborst, Hundelgem, Munkzwalm, Sint-Denijs-Boekel, Ename, Neder-Ename, Welden, Nederzwalm, Hermelgem, Meilegem, Beerlegem, Dikkele, Paulatem, Sint-Maria-Latem, in 't geheel 35 gemeenten (plus nog 14 andere !)

Dendermonde bediende in ons « Land » Wichelen, Wieze en Mespelare.

Geraardsbergen bediende Moerbeke, Viane, Nederboelare, Onkerzele, Overboelare, Zarlardinge en Goeferdinge.

Nederbrakel bediende Sint-Martens-Lierde, Sint-Maria-Lierde, Hemelveerdegem, Deftinge en Parike.

Ninove bediende Outer, Nederhasselt, Aspelare, Ophasselt, Sint-Antelinks, Appelterre-Eichem, Voorde, Smeerebbe, Idegem, Schendelbeke, Pollare, Zandbergen, Grimminge, Waarbeke, Nieuwenhove, Meerbeke, Denderwindeke, Lieferinge en Neigem (19 gemeenten).

Oosterzele bediende Balegem, Sint-Lievens-Houtem, Munte, Baaigem, Vurste, Semmerzake, Scheldewindeke, Dikkelvenne en Gavere.

Ronse bediende de drie « Waalse » dorpen Rozenaken, Amengijs en Orroir.

Zottegem bediende Godveerdegem, Sint-Lievens-Esse, Steenhuize-Wijnhuize, Woubrechtegem, Erwetegem, Sint-Maria-Oudenhove, Sint-Goriks-Oudenhove, Strijpen, Velzeke, Elene, Leeuwergem, Grotenberge, Herzele, Hillegem en Oombergen.

Wetteren bediende in ons « Land » Serskamp en Massemen-Westrem.

« Peerden-Postmeesters » waren er te Aalst: Jan-Baptiste, Pieter Joseph en Joanna Victoria le Clercq, gebroeders en zuster, Nieuwstraet 100; te G'bergen, Auguste van der Eecken-d'Asseler; te Grotenberge, Pieter Joseph de Clercq; te Ninove, Joseph J. de Smet, Beverstraet; te Oosterzele, weduwe van de Velde, en te Ronse, Julien Ponette-de Man, Hoogstraet 96. (1)

AALST. **Jozef van Overstraeten.**

Een geschiedenis van Hofstade.

In Mei jl. kwam van de persen Sacré te Merchtem een « Geschiedenis van de gemeente Hofstade (Vl.) » door J. de Brouwer. Deze zeer degelijke monografie brengt in de geschiedschrijving van het Land van Aalst een nieuw geluid en tevens nieuw leven, want over dit heerlijk stukje Vlaanderen tussen Dender en Schelde zagen in de laatste decennia bitter weinig werken met een streng wetenschappelijke inslag nog het licht.

Een halve eeuw geleden hebben de Potter en Broeckaert, in het bestek van enige bladzijden, enkele perioden uit het verleden van Hofstade behandeld. Sedertdien bleef een meer uitgebreide geschiedenis van het kerkelijk en burgerlijk leven, de kennis van de bloei in welstand en welvaren, de herinnering aan rouw en lijden in de vele oorlogen en beroeringen en allerlei beproevingen, kortom het hele levensbeeld van een belangrijke gemeente, onaangeroerd begraven in de onvruchtbare stilte van perkamenten en stofferige archiefbundels.

Weleerwaarde Heer Jozef de Brouwer komt de grote verdienste toe, niet enkel het werk van de Potter en Broeckaert terug onder handen genomen te hebben, ook niet enkel, zoals hij zelf in het voorwoord vooropstelt, hun tekst herwerkt en bewerkt te hebben, maar breed opgevat en in de ruimst mogelijke mate met ware wetenschappelijke zorg de geschiedenis van Hofstade uitgebouwd te hebben tot een gedenkteken van blijvende waarde.

Het werk is vlot geschreven. Spontaan geeft het de indruk dat de schrijver zijn onderwerp volkomen onder de knie heeft. De bewerking van de stof berust op een sterke documentatie, die hij verzamelde uit alle bereikbare oorspronkelijke bronnen in de rijks- en plaatselijke archiefdepots. De woorden van de H. Schrift: « Het is de taak van de oorspronkelijke geschiedschrijver, de feiten op te sporen, deze van alle kanten te bezien, en de kleinste bijzonderheden nauwkeurig na te gaan» (2 Makk. 2,30.) vinden we op elke bladzijde ten volle bewaarheid. Het klassieke gevaar, waaraan de geschiedschrijver voortdurend blootgesteld staat, namelijk in dorre en te zakelijke opsommingen van feiten en data te vervallen, heeft schrijver handig weten te omzeilen. Bovendien straalt uit de taal, die het feitenmateriaal belichaamt, een warme en gemoedelijke toon, die tussen schrijver en lezer direkt vertrouwelijkheid

---

(1) We verzamelden deze gegevens naar de « Wegwyzer der Stad Gent en Provinciale Almanach van Oost-Vlaenderen, voor het jaer des Zaligmakers 1850, het 81ste jaer », blz. 23-40.

wekt, het lezen tot een genot maakt en de belangstelling dus ook verdubbelt. Dit werk doet geenszins platonisch aan; het ademt een medelevende en medevoelende verkleefdheid aan Hofstade, waar hij onderpastoor is, en aan het volk dat aan zijn priesterlijke zorg is toevertrouwd.

In het bewerken van de stof volgt schrijver de chronologische orde. Over negen hoofdstukken heen, met talrijke onderverdelingen, die onderwerpen van allerlei aard behandelen, loopt dan de geschiedenis van Hofstade van in zijn verste verleden, om ten slotte stil te staan bij een overzicht van het huidige Hofstade. Wellicht hield schrijver deze manier van indelen der stof voor de meest bevredigende, het spoor van Lindemans volgend. Doch deze methode van werken veroorzaakt het niet te loochenen nadeel dat alles, wat in een bepaalde tijdspanne voorkomt, in dit kader moet worden gedrongen en dat elk sterk afgelijnd onderwerp nooit in zijn geheel tot een volmaakte synthese kan uitgroeien. Zulk soort indeling laat zeer moeilijk een algemeen overzicht toe, want voortdurend staan we voor een in stukken gehakt onderwerp. Ons inziens zou elk streng onderscheiden onderwerp, zoals bv. het kerkelijke en het profane, en al wat hiermede respectievelijk verband houdt, in één trek doorheen de vele eeuwen gevolgd, de werkelijke draagwijdte en de echte betekenis van feiten en toestanden ongetwijfeld beter tot hun recht laten komen.

Na het eerste hoofdstuk, waarin de schrijver het onder meer heeft over de merkwaardige Romeinse vondsten op Steenberg, in 1946, weidt hij in het tweede uit over het ontstaan van de parochie. Deze kwestie hadden we graag meer uitgediept gezien. Het moet de auteur ontgaan zijn op te merken dat de plaats voor 't bouwen van een vrije kerk ook bepaald werd onder invloed van de Frankische wetten en gebruiken. Geen vreemdeling — dus evenmin de geloofsverkondiger — mocht binnen de palen van de Frankische nederzetting gebouwen optrekken, ook geen bidplaats of kerkje. Dat mocht enkel buiten de omheining, ergens aan de rand van de kouter, op de gemene weilanden of op een of ander lapje grond, dat voor de landbouw niet dienstig was. Zo komt het dat er in de streken, waar de Franken zich vestigden, kerken te vinden zijn — en voor Hofstade is dit zeker het geval — aan de grens van het dorp of aan het uiteinde van de dorpsweg. Het verwondert ons dat schrijver, waar hij over de kerstening van onze heidense voorouders spreekt, geen melding maakt van en niet te rade gaat bij een der beste kenners van ons kristelijk verleden : E. de Moreau, S.J.

In het derde hoofdstuk, over de organisatie van het parochiewezen, zoeken we te vergeefs een woord over het patronaat der kerk. Dit was in het bezit van de Benediktijnerabdij St. Adriaan van Geraardsbergen. Het doorbladeren van het archief dezer abdij had heel wat belangrijke dokumenten aan het licht kunnen brengen.

Het feodaal regiem bespreekt schrijver in het vierde hoofdstuk. Kort en bondig geeft hij een klare uiteenzetting van de verschillende heerlijkheden in het toenmalige Hofstade. Over hetgeen hij ten aanzien van de heerlijkheid Hofstade beweert, menen we een voorbehoud te mogen maken. We lezen er dat deze heerlijkheid aanvankelijk aan de familie van Hofstade behoorde en dat ze pas later — te oordelen naar de tekst, in de 14e eeuw — in het bezit van de graven van Vlaanderen kwam. Hofstade was een der 21 dorpen in het Land van Aalst, die de graaf van Vlaanderen in persoonlijke eigendom bezat. Ze waren « 's graven propre ». We mogen omzeggens met zekerheid aannemen dat, toen in 1164 het Land van Aalst onder het gezag van de graaf van Vlaanderen werd gesteld, de dorpen van 's graven propre, ofwel in die zelfde tijd of misschien wel reeds vroeger grafelijk domein waren geworden. Overigens, welke de tekst uit de 13e en 14e eeuw ook weze die ons 'n zekere « heer » of « vrouwe van Hofstade » onder de ogen brengt, dat kan niet aangevoerd worden als een bewijs tegen de vaststelling van een grafelijk domein. In het leenroerig stelsel hoeven we onderscheid te maken tussen een « dominium directum » (rechtstreeks domein) en een « dominium utile » (domein van vruchtgebruik). De graven van Vlaanderen behielden de 21 gemeenten van dat « propre » in persoonlijke eigendom, wiens opbrengsten hun oudste zoon ten goede kwam. Nooit gaven ze die domeinen in leen, maar wel in vruchtgebruik. Als nu de van Hofstade's als heren van Hofstade optraden, dan kon dat niet anders dan bij vruchtgebruik. Het moest eerst nog aanlopen tot in de 16e en 17e eeuw, eer dorpen van 's graven propre onder werkelijke heren kwamen

te staan : toen gaven de vorsten, erfgenamen van de graven van Vlaanderen, die dorpen als echte lenen aan een of andere adellijke familie of verkochten ze wegens geldgebrek.

Bij het behandelen van de rechterlijke instellingen in het zelfde hoofdstuk, heeft schrijver een kostbare hulp over het hoofd gezien, die hem de mogelijkheid had geboden over dit ingewikkeld onderwerp breedvoeriger uit te weiden, namelijk de « Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der 18e eeuw », door Frans de Potter. Zo kon hij de lezer meer vertrouwd maken met een terminologie en met rechtskundige begrippen, wier kennis voor 't begrijpen van vroegere instellingen onontbeerlijk is. Wat de « waerhede » betreft, waarom geen woord over de jaarlijkse « souvereine waerhede », die te Hofstade doorging en waar ook Mespelare hoefde aan deel te nemen ?

De volgende hoofdstukken behandelen Hofstade in de late middeleeuwen, in de moderne en hedendaagse tijden, de bevolkingsaangroei, en Hofstade in dienst van Kristus en de Kerk. Daarop volgt een bijlage met naamlijsten van pastoors, meiers, burgemeesters, schepenen, kerk- en armmeesters van Hofstade.

Ten slotte hadden we met voldoening wat meer vernomen over het onderwijs in vroeger tijden. De armenrekeningen — ook rekeningen van de H. Geestdis genoemd — behelzen zonder de minste twijfel bruikbare gegevens.

Een naamregister op het einde van het werk zou het raadplegen hebben vergemakkelijkt en een bibliografische lijst samen met deze der gebruikte oorspronkelijke onuitgegeven bronnen, had de lezer onmiddellijk een idee kunnen geven over hetgeen de schrijver hem aanbiedt.

Deze kritiek, die we in de geest van opbouwend werk aan onze lezers willen voorleggen, doet niets af van de grote verdienste die we het boek hoger in deze bespreking hebben toegewezen. Ze is evenmin bedoeld om ongebruikte materialen bij te voegen. We stellen ons op het standpunt van de schrijver, dat dit boek niet alles over Hofstade geeft. Gelijk bij elke boekbespreking geldt hier het Franse spreekwoord : « La critique est aisée, mais l'art est difficile ».

Onze algehele indruk kunnen we in een dubbele gevolgtrekking samenvatten : Weleerwaarde Heer de Brouwer heeft ons geschiedkundig repertorium aangevuld met een zeer degelijk werk, dat dankbaar geraadpleegd zal worden. Doch indien hij zijn bouwstof nog meer had aangevuld en geschift — wat wil zeggen, er meer tijd laten over heen lopen, want de geschiedenis van een gemeente schrijven wordt wel eens « een levenswerk » genoemd — zijn monografie hadde heel zeker aan waarde en evenwicht veel bijgewonnen.

Het boek dat « up to date » werd uitgegeven, wat papier en druk betreft, is verlucht met talrijke illustraties. De ontwerper van de band dient om z'n sprekend motief gelukgewenst.

We twijfelen er niet aan of het werk van Weleerwaarde Heer de Brouwer zal een ruime verspreiding te beurt vallen. Moge het de inzet worden van andere monografieën in dit genre, die op hun beurt het erfdeel onzer voorvaderen in dit dierbaar Land van Aalst uit de stilte der eeuwen laten aantreden, om in hun verleden ons heden te waarderen en te beminnen.

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

Onze Bibliografie.

42. **GERAARDSBERGEN.** — In de « Handelingen van het (Brugse) Genootschap voor Geschiedenis », jaar 1948, wijdt rijksarchivaris Jos. de Smet op blz. 178-9 een kort in memoriam, met bibliografie, aan rijksarchivaris Laurent van Werveke, uit Gent, op 19-9-48 te Brugge overleden. Daarin lezen we o.m. : « L. van Werveke was een van de beste archivarissen van ons

land. Zijn inventaris van het stedelijk archief van Geeraardsbergen (1935) behoort tot het volmaaktste wat in dien aard bij ons werd uitgegeven. »
Uit de bibliografie : Een Vlaamsche tekst van de keure van Geeraardsbergen (Annales de la Société d'Emulation de Bruges, 1933). — Staatsarchief te Gent. Inventaris van het Archief der Stad Geeraardsbergen onder het Oud Regime. Tongeren, 1935.

43. **RONSE.** — Sedert het begin van dit jaar verschijnen in het katholieke weekblad « Le Courrier de Renaix » :
Louis de l'Arbre de Malander, Les monuments de Renaix et le développement de la ville au XIXe s. (sedert 13-2-'49)
Dr. med. Oscar Delghust, Mélanges d'histoire locale.
De h. de l'Arbre heeft het vooral over de St-Hermes-collegiaatkerk, de St-Martenskerk en haar toren; de h. Delghust over de oorlogen van Lodewijk XIV en Lodewijk XV.
Alhoewel beide reeksen artikels getuigen van veel goede wil en een grote liefde voor het plaatselijk verleden, zijn ze nochtans niet van alle dilettantisme vrij te praten.

44. **RONSE.** — In verband met ons nr 26, blz. 64, zie ook « Le Courrier de Renaix » van 6-3, blz. 2, en van 3-4, blz. 2 : Renaix vu par le Touring-Club.

45. **RONSE. — M. Castiau, Renaix-paradoxe.** — Sphinx (Ronse), Maart '49, blz. 6-9, met 2 ill.
Herinneringen van een oude Ronsenaar, o.m. in verband met de paradoxale ekonomische betekenis dier stad. Zeer lezenswaard.

46. **RONSE. — Jan van Es, Het kasteel van Ronse.** — Sphinx (Ronse), Maart '49, blz. 3-5, met afbeelding van het kasteel naar een oude prent.
Het Nassaukasteel, een der mooiste specimens van de Renaissance-architectuur in de Nederlanden, gebouwd in 1630, gesloopt in het eerste kwart der 19e eeuw. Artikel en cliché zijn ontleend aan « De Toerist », orgaan van de V.T.B.

47. **RONSE. — F.V., Het dialekt van Ronse.** — Sphinx (Ronse), Maart '49, blz. 35-36.
Dit is nog maar een korte inleiding over de invloed van het dialekt der stadskom op dat van de buitenwijken en over de grote invloed van Waals en Frans.

48. **SINT-MARIA-HOREBEKE. — Sam. Vandevijver, De Vlaamse Olijfberg. Ste Maria-Horebeke en de Geuzenhoek.** — Sphinx (Ronse), Maart '49, blz. 10-12.
Beknopte geschiedenis van de protestantse gemeenten bij Oudenaarde en vooral van de énig overgeblevene, die te Maria-Horebeke. Geestdriftige uiteenzetting door een jong lid dier gemeente.

49. **SINT-MARTENS-LIERDE. — E.H. Valère Gaublomme, De Kartuize van St-Martens-Lierde (1329-1783).** — Cultureel Nieuws (Zottegem), nr 15, Maart-April '49, blz. 2-3.
Uitstekend beknopt overzicht van de geschiedenis dier kartuize, door onze medewerker, die ze in ons tijdschrift uitvoeriger behandelt.

50. **WOUBRECHTEGEM. — F.**(erdinand) **van Es, Pastoor Constant Duvillers.** — 33 blz., met portret; Gent, Bond der Oostvlaamse Folkloristen, 1949.
Die eigenaardige, 'n beetje legendarisch geworden « Meester Lieven », letterkundige, folklorist en flamingant, humorist in de onvervalste Vlaamse pastoorstraditie, bediende lange jaren de parochie Woubrechtegem en was destijds bijzonder populair.

51. **ZOTTEGEM. — O. Coessens-Debrez, Herinneringen aan Egmont te Zottegem. Zijn graftombe. De marktfontein.** — Cultureel Nieuws (Zottegem), nr 15, Maart-April '49.
In tegenstelling met wat de titel aankondigt handelt het vulgariserend art. over de kerk en haar graftomben en over het stratennet der gemeente omstr. 1800 (met tekening van het oud stadhuis in 1853).

AALST. **Jozef van Overstraeten.**

ONZE EERSTE GOUWDAG

op Zondag, 18 September,

te EREMBODEGEM.

10 u. **HOOGMIS,** opgedragen in de noodkerk van O.L.V. Hemelvaart, te Erembodegem-Centrum, door de Z.E.H. pastoor Leo Blanckaert. Gelegenheidssermoen door een Z.E. Pater.

11 u. **JAARVERGADERING** in de Katholieke Volkskring, Denderstraat.

1. Openingswoord door Ir. Albrecht van Pottelberghe, lid der Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, aannemer te Erembodegem, voorzitter van de vergadering.
2. Welkomwoord door de h. Oscar de Cock, burgemeester.
3. id. door Z.E.H. Leo Blanckaert, pastoor.
4. Zedelijk jaarverslag, door Drs Jozef van Overstraeten, leraar.
5. Financiëel jaarverslag, door de h. Albert van Lul, ambtenaar.
6. « Een trits beroemde Erembodegemnaars », door Z.E.P. Dr. A. van den Daele, S.J.
7. « Het ekonomisch en sociaal verleden van Erembodegem », door Ir. Albrecht van Pottelberghe.
8. « Erembodegem burgerlijk en kerkelijk eertijds », door E.H. Valère Gaublomme, onderpastoor te Erembodegem.

13 u. 30 **FEESTMAAL.** Inschrijvingsprijs : 100 fr., te storten op de postrekening 41.45.92 van onze beheerder.

16 u. (tot uiterlijk 18 u.) **BEZOEK** aan merkwaardigheden der gemeente, o.m. aan de textielfabriek « Cotonnière d'Erembodegem ».

Al onze lezers worden hartelijk tot deze eerste gouwdag uitgenodigd en gelieven reeds nu in te schrijven.

Ons volgend nummer, dat reeds op 1 September verschijnt, brengt een uitvoeriger programma.

Op 15 Oktober verschijnt, buiten reeks, een omvangrijk nummer van ons tijdschrift, aan Erembodegem gewijd.

AUTOMOBILISTEN,
MOTORFIETSERS,
sluit aan bij

de Vlaamse Automobilistenbond

Afdeling van de Vlaamse Toeristenbond

Hij heeft in Oost-Vlaanderen reeds duizenden leden.
Het Land van Aalst wordt bediend door de kantoren
te **AALST,** Leopold III laan 93, Tel. 22.190
en te **GENT,** Botermarkt, 12, Tel. 560.40
waar alle inlichtingen dadelijk en kosteloos worden verstrekt.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Hoofdredakteur : Jozef van Overstraeten, Leopold III laan 32, Aalst, Tel. 22.060.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), Tel. 44.61.22, Postrekening 41.45.92.

INHOUD VAN Nr. 4.

15 Juli 1949.

Gassen, Hendrik van. — De ommegang van het Heilig Kruis te Ninove (14e-16e eeuw). — I. 97

Lindemans Jan. — Een schilderij van Kasper de Crayer in de kerk van Wieze 102

Coppens, Cyprianus. — Uit de geschiedenis van Steenhuize. — I. 104

Gaublomme Valère. — Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde. — I. 109

Es, Jan van. — De Costumen van Ronse (1552). Woord vooraf. Proœmium 116

Cleemput, J. van en Smet, G. de. — De persoonsnaam « de Pauw ». — II 117

3. De liturgie 119

4. De heraldiek 121

Es, Jan van. — Welke taal gebruikte vroeger het Ronsese stadsbestuur ? 123

Overstraeten, Jozef van. — Onze posterijen honderd jaar geleden 124

Gaublomme Valère. — Een geschiedenis van Hofstade 125

Overstraeten, Jozef van. — Onze bibliografie (nrs 42-51) 127

Onze beschermraad II

Onze eerste gouwdag III

Drukk. «De Aankondiger», Dr. De Moorstr., 6, Aalst. — Tel. 818.